

Далучыць
дзяцей
да чытання
стар. 4—5

Аўтэнтыка
з усяго
свету
стар. 12

Вынаходлівасць
як сакрэт
поспеху
стар. 14

Зімовыя ўражанні!

Любоў Машко «Калядоўшчыкі».

Канікулы, святы, Новы год — колькі ў гэтых словах утульнага, цёплага, роднага, колькі ў іх радасці і шчасця!.. Рэдакцыя выказвае падзяку аўтарам, без чыіх матэрыялаў і літаратурных твораў немагчыма ўявіць газету, чытачам і падпісчыкам, якія падтрымлівалі нас на працягу апошняга года, а разам з імі — усім, хто неабякава ставіцца да лёсу беларускай літаратуры і мастацтва. Няхай жа радасць і шчасце не пакідаюць вас на працягу ўсяго 2023 года, года міру і стварэння! Няхай наступныя 12 месяцаў прынясуць натхненне і дапамогуць рэалізавацца ўсім вашым творчым амбіцыям. Плённай працы і новых адкрыццяў!

Мы ў сваю чаргу, высока трымаючы сцяг «газеты творчай інтэлігенцыі», абяцаем і надалей асвятляць найбольш значныя падзеі культурнага жыцця краіны, працягваючы тым самым традыцыі нашых слаўных папярэднікаў... Бадай, не знойдзеца лепшай ілюстрацыі да гэткага святочнага паслання, чым мастацкая творчасць маладога пакалення. Першы нумар 2023 года адкрываем інфармацыяй аб III Штогадовай выстаўцы-конкурсе дзіцячай творчасці «Зімовыя ўражанні» ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Экспазіцыю склалі работы навучэнцаў дзіцячых мастацкіх школ Мінска, Мінскага дзяржаўнага каледжа мастацтваў, а таксама ўстаноў дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі. Ярэйшую падзею, каб пачаць год, і прыдумаць складана!

«ЛіМ»-акцэнт

Афіцыйна. У мэтах кансалідацыі беларускага народа, умацавання ў грамадстве ідэй міру і стваральнай працы як галоўных умоў развіцця беларускай дзяржавы Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь 2023 год аб'яўлены Годам міру і стварэння. Адапаведны ўказ падпісаў Кіраўнік дзяржавы Аляксандр Лукашэнка. Ключавымі напрамкамі будучы ўдасканаленне сістэмы ваенна-патрыятычнага выхавання насельніцтва, пашырэнне мірных ініцыятыў грамадзян і грамадскай, садзейнічанне міжканфесійнаму дыялогу, які забяспечвае мір і згоду ў беларускім грамадстве, дэманстрацыя пераваг беларускай эканамічнай мадэлі ва ўмовах глабальнай турбулентнасці, пазіцыянаванне стваральнай працы як галоўнай умовы развіцця беларускай дзяржавы.

Пашана. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка прысудзіў прэміі «За духоўнае адраджэнне» і спецыяльныя прэміі дзеячам культуры і мастацтва. За актыўную дзейнасць у гуманітарнай сферы, якая садзейнічае захаванню і прымнажэнню нацыянальнага культурнага здобытку, выхаванню ў моладзі любові да Айчыны, умацаванню духоўных каштоўнасцей і ідэй міласэрнасці, па выніках 2022 года прысуджаны чатыры прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «За духоўнае адраджэнне». Высокай узнагароды ўдастоены аўтарскі калектыў у складзе Васіля Баранчука, дырэктара Духоўна-асветніцкага цэнтра прыхода храма ў гонар прападобнамучаніцы вялікай княгіні Елісаветы ў Бабруйску, і настаіцеля прыхода гэтага храма праіерэя Віктара Тохана. Прэміяй адзначаны за службу ваенна-патрыятычнага клуба «Рысь» вайсковай часці 3214 унутраных войскаў МУС і калектыў Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук. У ліку лаўрэатаў прэміі таксама Беларускае таварыства Чырвонага Крыжа.

• За выдатныя дасягненні ў сферы музычнага, дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, музейнай справы, народнай і аматарскай мастацкай творчасці, навучанія і выхавання творчай моладзі, якія атрымалі грамадскае прызнанне, прысуджана 10 спецыяльных прэміяў Прэзідэнта Беларусі дзеячам культуры і мастацтва. Спецыяльнай прэміі ўдастоены аўтарскі калектыў у складзе Яніны Барысевіч, загадчыка аддзела традыцыйнай мастацкай культуры Гродзенскага абласнога метадычнага цэнтра народнай творчасці, Наталлі Мазепы, намесніка дырэктара Гродзенскага гарадскога цэнтра культуры, Георгія Егізаарана, старшыні Кансультатыўнага міжэтнічнага савета пры Уаў-наважым на справах рэлігіі і нацыянальнасцей, старшыні Мінскага гарадскога армянскага культурна-асветніцкага таварыства «Аястан» (адзначаны ў тым ліку за правядзенне Рэспубліканскага фестывалю нацыянальных культур). Спецпрэмію таксама атрымалі Беларускае рэспубліканскае піянерскае арганізацыя, узорна-паказальны аркестр Узброеных Сіл Беларусі, калектыў дзяржаўнага Гомельскага палацава-паркавага ансамбля, Дрыбінскага раённага гісторыка-этнографічнага музея, Цэнтра народнай творчасці і рамёстваў у гарадскім пасёлку Копысь, Рэспубліканскага цэнтра экалогіі і краязнаўства. Сярод лаўрэатаў — народны фальклорны калектыў «Таняжанка» Лельчыцкага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці, творчая майстэрня эстраднага мастацтва «Хвілінка» Беларускага саюза музычных дзеячаў, а таксама выдавецкі дом «Беларусь сёння» і Нацыянальны архіў Беларусі.

Актуальна. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў Указ № 2, якім зацвярджаецца новая рэдакцыя Правіл прыёму асоб для атрымання агульнай вышэйшай і спецыяльнай вышэйшай адукацыі. Правілы прыёму дапрацаваны з улікам вынікаў шырокага вывучэння грамадскай думкі і экспертных ацэнак, а таксама апрацаваны асобныя нормы падчас уступнай кампаніі 2022 года. Яны накіраваны на павышэнне аб'ектыўнасці ацэнкі ведаў абітурыентаў і забяспечваюць захаванне прынцыпу аднолькавай магчымасці паступлення ў ВНУ. Імі таксама прадугледжваецца ўдасканаленне адбору найбольш падрыхтаваных і матываваных абітурыентаў для атрымання за-патрабаваных эканамікай краіны спецыяльнасцей. У прыватнасці, без уступных іспытаў прадугледжваецца залічэнне пераможцаў міжнародных і рэспубліканскіх алімпіяд, пераможцаў універсітэцкіх алімпіяд пры паступленні ў гэтыя ВНУ, выпускнікоў Нацыянальнага дзіцячага тэхнапарка па рэкамендацыі наглядальнага савета, выпускнікоў ліцэяў пры ўніверсітэтах пры паступленні ў названыя ўніверсітэты, а таксама асоб, якія здалі адзіны дзяржаўны экзамен у Расійскай Федэрацыі (пры паступленні на платную форму навучанія).

Агляд афіцыйных падзей ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

вектар

На беларускай зямлі

Таварыства беларуска-малдаўскай дружбы падвало вынікі работы за мінулы год і акрэсліла напрамкі дзейнасці ў новым. Малдаўскае дыяспара, напэўна, — адна з найбольш шматлікіх і актыўных у краіне.

Разам з беларусамі гэты народ схіляе галовы каля помнікаў героям Вялікай Айчыннай вайны. Апошнім часам знойдзены 52 магіль, дзе знайшлі апошні прытулак 60 малдаван, якія загінулі на беларускай зямлі. Імя Героя Савецкага Саюза Яона Солтсы прысвоена сярэдняй школе № 223 г. Мінска.

— Варта працягнуць пошук імён малдаван, хто ў трагічныя часы нёс вызваленне нашым народам, — з гэтага пачаў адраджэнне Таварыства дружбы «Беларусь — Малдова» яго старшыня, пасол Рэспублікі Малдова

ў Рэспубліцы Беларусь з 2016 да 2020 года Віктар Сарачан. — Усім нам гэта надзвычай патрэбна дзеля таго, каб помніць, якой цаной далася перамога і як неабходна берагчы мір.

Віктар Васільевіч, як вядома, стаў ініцыятарам правядзення ў лістападзе 2022 года патрыятычнага форуму «Адзінай памяці верныя» ў Беларуска-малдаўскім музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, прысвечанага вяртанню да агульных гістарычных вытокаў краін СНД.

Адным з найбольш важных пытанняў на пасяджэнні стала абмеркаванне правядзення храмавага свята малдаўскай дыяспары ў Троіцкім храме (на тэрыторыі Усіхсвяцкага храма ў Мінску). Такая прапанова ўзнікла ўпершыню, хаця насамрэч храмавыя святы з'яўляюцца культурным феноменам Малдовы.

А вось фестываль «Вянок сяброў-

ства» стаў традыцыйным. Першыя сустрэчы адбыліся на сядзібе малдаваніна з беларускай прапіскай Васіля Семенюка ў вёсцы Баравікі Дзяржынскага раёна. Двойчы фестываль праходзіў у Дзяржынску, летась — у Мінску. Сёлета «Вянок сяброўства» пашырыць геаграфію. Старшыня Пастаяннай камісіі Палаты прадстаўнікоў па дзяржаўным будаўніцтве, мясцовым самакіраванні і рэгламентацыі, член Саюза пісьменнікаў Беларусі Валянцін Семянкіа абяцае запрасіць удзельнікаў у адзін з гарадоў сваёй выбарчай акругі.

Акрамя таго, таварыства «Беларусь — Малдова» мяркуе ладзіць літаратурныя вечары, фестываль нацыянальнай музыкі краін СНД. У планах і дабрачыннасць — правядзенне кірмашу са зборам сродкаў хворым дзецям.

Марыя ЛШПЕНЬ

3 кубка вечнасці...

Міжнародная арганізацыя ТЮРКСОЙ абвясціла 2024-ы ў цюркскім свеце Годам Махтумкулі. Нагода — 300-годдзе з дня нараджэння класіка туркменскай паэзіі, філосафа і асветніка Махтумкулі Фрагі. Таксама ў 2024 годзе статус культурнай сталіцы цюркскага свету атрымае туркменскі горад Анау.

У Беларусі творы Махтумкулі двойчы выходзілі асобнымі выданнямі: яшчэ да развалу Савецкага Саюза пад

назвай «Салавей шукае ружу» (серыя «Паэзія народаў СССР») і ўжо ў 2014 годзе — «3 кубка вечнасці мёд». Сярод перакладчыкаў паэзіі на беларускую мову былі Максім Танк, Анатоль Клышка, Артур Воўскі, Алег Лойка, Уладзімір Паўлаў, Уладзімір Караткевіч, Алесь Зьнонак, Уладзімір Шахаўец, Мікола Мятліцкі, Казімір Камейша, Віктар Шніп і іншыя вядомыя паэты. Варта нагадаць, што найноўшыя пераклады паэзіі неўміручага Махтумкулі ў нядаўнія гады былі надрукаваны на старонках часопіса «Полымя», у газеце «Літаратура і мастацтва».

Сяргей ШЫЧКО

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Каштоўны падарунак

Старшыня Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Гаўрыловіч на прэзентацыі кнігі — лаўрэатаў літаратурнай прэміі імя Кірылы Тураўскага аб'явіў аб завяршэнні міжнароднай акцыі «Добрая кніга ад шчырага сэрца». З гэтай нагоды ён зрабіў падарунак галоўнай кніжніцы вобласці — Гомельскай абласной універсальнай бібліятэцы імя У. І. Леніна — каля сотні кніг з уласнай бібліятэкі.

«Выданы з аўтарскімі пажаданнямі-прысвячэннямі былі адрасаваны мне яшчэ ў 90-я гады мінулага стагоддзя як пачаткоўцу ці крыху пазней як калегу па пыры», — адзначыў літаратар. Сярод перададзеных асобнікаў — выданы з аўтографамі народнага

пісьменніка Беларусі Івана Навуменкі, лаўрэата дзяржаўнай прэміі Міколы Мятліцкага, сучасных твораў Беларусі, Расіі і Украіны, з якімі зводзіў лёс на жыццёвай і творчай дарозе.

Дарэчы, у межах міжнароднай акцыі «Добрая кніга ад шчырага

сэрца», якая была ініцыявана Уладзімірам Гаўрыловічам і праведзена абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў, сабраана больш чым дзве тысячы асобнікаў з аўтографамі сучасных аўтараў. На працягу года гэтыя выданы былі падараны Добраўскай, Жыткавіцкай, Гомельскай абласной і іншым бібліятэкам. Актыўна ў гэты працэс уключыліся і пісьменнікі Расіі, якія ўвосень перадалі на Гомельшчыну звыш 500 новых кніг з жахаданымі беларускім чытачам любіць мастацкае слова.

Мікалай ІГНАТОВІЧ

Навагоднія прыгоды — побач

Прэзентацыя дзіцячай кнігі Тамары Красновай-Гусачэнкі «Край родны, любімы» прайшла ў Віцебскай абласной бібліятэцы імя У. Леніна. Сустрэча адбылася напярэдадні Пленума па сучаснай дзіцячай літаратуры ў межах акцыі «Разам з кнігай мы расцём!».

Адкрыла праграму загадчыца аддзела дзіцячай літаратуры бібліятэкі Юлія Даўганова. Яна прадставіла дзецям, вучням трэціх і чацвёртых класаў, пісьменніцу, якая піша выдатныя творы для дарослых і дзяцей. Юлія Пятроўна расказала, што ў сваіх кнігах для гарэзных і няўрымслівых хлапчукоў і дзяўчынак Тамара Іванаўна адчыняе дзверы ў свет ведаў і адкрыццяў, вучыць быць добрымі людзьмі. Вядучая пазнаёміла з выданнямі «Дзе ж сонейка начуе?», «3 добрай раніцай», «Рабыноны з Прыдзвіння» і іншымі, а таксама расказала пра новую

кнігу для дзяцей «Навагоднія прыгоды Марусі».

Вялікае ажыўленне залы выклікаў пастаўлены супрацоўнікамі бібліятэкі імя Маршак аялечны спектакль паводле казак госці сустрэчы. Дзеці

таксама добра падрыхтаваліся да сустрэчы: чыталі яе вершы і атрымлівалі ў падарунак кнігі з аўтографамі аўтара.

Сяргей КРАСАЎ
Фота даслана аўтарам

ВЫНІКІ

Дзеля радзімы і літаратуры

Вынікі работы Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і задачы на 2023 год абмеркаваны на агульным сходзе абласной пісьменніцкай арганізацыі.

Напачатку калектыву прывіталі палескія сябры творчай суполкі: выступілі самадзейныя артысты — народнае аматарскае аб'яднанне «Спадчына». Цёпла павіншавалі з навагоддзем Дзед Мароз і Снягурка — артысты народнага тэатра «Грачы».

Са справаздачай на сходзе выступіў старшыня абласнога аддзялення, заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь Уладзімір Гаўрыловіч. Ад імя партнёраў арганізацыі прывітала і падзякавала за сумесную працу дырэктар Гомельскай абласной універсальнай бібліятэкі Тацяна Забіяка. Шэраг пісьменнікаў аддзялення, а таксама пераможцы абласных літаратурных конкурсаў атрымалі ганаровыя граматы і дыпламы, а таксама кніжныя падарункі — альманахі аддзялення.

Сход абласнога аддзялення СПБ прадоўжыўся спрэчкамі па дакладзе, аналізам фінансавай і выдавецкай дзейнасці, абмеркаваннем плана работы на 2023 год, палажэння аб стварэнні абласнога літаратурнага аб'яднання

«Слова». Выступілі пісьменнікі М. Болсун, В. Раўчанка, Н. Шамяткава ды іншыя творцы.

З улікам унесены прапановы зацверджаны рабочы план па папулярызаванні мастацкай творчасці на 2023 год і Палажэнне аб стварэнні абласнога літаратурнага аб'яднання пры Гомельскім абласным аддзяленні СПБ.

Мікалай ПРЫАЗЁРНЫ
Фота даслана аўтарам

між іншым

Аб'ядналі гісторыю і сучаснасць

Зборнік вершаў «Уласным лёсам спалучаць вякі» сёлета пабачыў свет ў выдавецтве «Каўчэг». Пад адной вокладкай укладальнікі Уладзімір Рундзіч і Святлана Рыжкова сабралі творы паэтаў-пухавіччан: тых, хто стаяў каля вытокаў сучаснай беларускай літаратуры, хто працягваў добрыя традыцыі, і тых, хто працуе на паэтычнай ніве цяпер. Прадмову напісаў Юрась Нератко. Мастацкае афармленне Аляксандра Чарвінскага.

У зборніку прадстаўлена каля 50 аўтараў. Ён складаецца з пяці раздзелаў. Першы прысвечаны нашым класікам. Міхась Чарот, Алякс Бацька, Уладзімір Хадзька, Геннадзь Кляўко, Таіса Бондар і іншыя ўраджэнцы Пухавічыны пакінулі адметны след ў беларускай літаратуры. Сваёй творчасцю яны натхнялі

многіх землякоў, якія потым далучыліся да паэзіі.

Не забыліся і пра тых сяброў, чый зямны шлях, на жаль, ужо закончыўся. Сярод іх — паэты-франтавікі Ігар Капцэвіч, Міхаіл Пацёра, Іван Падбярэжскі. Адзін з раздзелаў прысвечаны творчасці маладых паэтаў.

Кніга — вынік актыўнай шматгадовай творчасці паэтаў Пухавіцкага раёна, якія з'яўляліся членамі літаратурнай суполкі «Мар'інка», а затым аўтарскага аб'яднання «Сам-насам з усімі». На працягу многіх гадоў у раённай газеце выходзіла літаратурная старонка на якой друкаваліся вершы пухавіччан. Некаторыя паэты з'яўляюцца сябрамі творчага аб'яднання паэтаў і кампазітараў Мінскай вобласці «Жывіца». Многія аўтары выдалі свае кнігі.

Выхад калектывнага зборніка пухавіцкіх паэтаў стаў значнай падзеяй у літаратурнай жыццёвай краі. У планах — выданне новай кнігі.

Вольга САВАСЦЮК

узнагароды

Падзяка ад башкіраў

Святлану Быкаву добра ведаюць у Беларусі як актыўную перакладчыцу паэзіі розных народаў, найперш — майстроў слова з постсаветскай прасторы. У апошнія гады яна звярталася і да перакладаў паэзіі народаў Расіі, у тым ліку і літаратураў Башкартастана.

Днямі Выканаўчы камітэт Міжнароднага саюза грамадскіх аб'яднанняў «Сусветны курултай (кангрэс) башкіраў» абвясціў падзяку беларускай пісьменніцы «...за пераклад верша Народнага паэта Башкартастана Рамі

Гарыпава «Родная мова»...» Падзячнае пісьмо падпісана старшыняю саюза Юлдашам Юсупавым.

Нельга не адзначыць, што апошнім часам беларуска-башкірскія літаратурныя, гуманітарныя сувязі развіваюцца даволі інтэнсіўна. У Беларусі пабывалі пісьменнікі Зульфія Хананавы, Закі Алібаеў. На старонках шэрагу літаратурна-мастацкіх перыядычных выданняў у перакладзе на беларускую мову надрукаваны творы З. Хананавай. Яны ўключаны і ў калектывны зборнік паэзіі народаў Расіі на беларускай мове «Карэнні сілу берагуць».

Сяргей ШЫЧКО

імпрэзы

Знаёмства з набыткамі

Прэзентацыя кнігі члена Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхася Слівы адбылася ў адкрытым акцыянерным таварыстве «Рагачоўскі малочнакасервавы камбінат». Арганізавала сустрэчу пісьменніка-земляка з ветэранамі і працаўнікамі самага буйнога прадпрыемства Рагачоўшчыны загадчыца заводскай бібліятэкі Ірына Штаненка. Аўтар прэзентаваў кнігу гумару «Кума з Аўстрыі», якую камбінат набыў для сваіх работнікаў.

Міхась Сліва пазнаёміў прысутных са сваёй літаратурнай творчасцю, а таксама з набыткамі членаў Гомельскага абласнога аддзялення СПБ, чытаў гумарэскі, мініяцюры, адказваў на пытанні.

Удзельнікі сустрэчы — усе актыўныя чытачы, а многія з іх і удзельнікі клуба аматараў мастацкага слова, які працуе пры бібліятэцы.

Тацяна МАКАРАНКА

супрацоўніцтва

Ведаем, ганарымся!

Па ініцыятыве Самарскай абласной грамадскай арганізацыі беларусаў і выхадцаў з Беларусі «Руска-Беларускае Братэрства 2000» адбыўся міжнародны тэлемеропаміж школамі гарадоў-партнёраў Самары і Брэста.

Сустрэча школьнікаў муніцыпальнай бюджэтайна агульнаадукацыйнай установы «Школа № 13 імя Героя Савецкага Саюза Фёдора Васільевіча Санчырава» гарадской акругі Самара і дзяржаўнай установы адукацыі «Сярэдняя школа № 13 г. Брэста імя Валерыя Іванавіча Хована» праходзіла пры падтрымцы муніцыпальнай бюджэтайна установы культуры гарадской акругі Самара «Цэнтралізаваная сістэма дзіцячых бібліятэк / Дзіцячая бібліятэка № 14 — Бібліятэка народаў Паволжа» і дзяржаўнай установы культуры «Брэсцкая цэнтральная гарадская бібліятэка імя А. С. Пушкіна / Брэсцкая цэнтральная гарадская дзіцячая бібліятэка — філіял № 13».

Тэма — «Мы з гонарам носім яго імя». Гэта не выпадкова, бо абедзве школы носяць імяны герояў — Ф. В. Санчырава і В. І. Хована.

Мікалай БОЙКА

«ЛіМ»-люстэрка

Міжнародны конкурс «Калядныя песні — 2023» праводзіцца ў Беларусі. Інфармацыя размешчана на партале Беларускай праваслаўнай царквы. Удзельнікі могуць прадставіць адну работу ў адной з намінацый: «Дзіцінства» (узрост ад 4 да 15 гадоў), «Сямейны ачаг» (усе ахвотныя), «Прафесіянал» (усе ахвотныя), «Народная творчасць», «Хор нашага прыхода», «Свята без абмежаванняў» (інклюзіўныя праекты). Творчыя работы прымаюцца да 13 студзеня. Па выніках конкурсу вызначыць уладальнікаў I, II, III месцаў у кожнай намінацыі. Узнагародзіць пераможцаў 21 студзеня. Арганізатары — Брацтва ў гонар святага апостала Іаана Багаслова і Нацыянальны цэнтр мастацкай творчасці дзяцей і моладзі пры падтрымцы Свята-Елісавецкага жаночага манастыра ў Мінску, Сінадальнага інфармацыйнага аддзела БПЦ, Сінадальнага аддзела рэлігійнай адукацыі і катэхізацыі БПЦ, Савета па культуры Мінскай епархіі, дабрачыннага фонду падтрымкі сям'і, мацярына і дзіцінства «Пакроў».

Мэштаны выставачны праект «Чакайце нас, зоркі» праходзіць у Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў. Асновай для стварэння экспазіцыі сталі архіўныя фота- і відэамагнэты, плакаты саветскага часу, прысвечаныя космасу і развіццю навуковых тэхналогій, перыяду, калі гэтыя тэмы былі звязаны з актыўным рухам у новы свет навукі і тэхнічнага прагрэсу. Так, прадстаўленыя работы выдучага касмічнага мастака СССР Андрэя Сакалова і касманаўта Аляксея Лявонава. Адзін з альбомаў іх творчага саюза — «Чакайце нас, зоркі» — быў выкарыстаны ў якасці назвы праекта. Асобная зала ў экспазіцыі прысвечана феномену захаплення ўсім паранармальным у познесавецкі перыяд. На выстаўцы прадстаўлены творы з фондаў Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў, Беларускага дзяржаўнага архіва кінафотонадакументаў, расійскага музея-запаведніка Юрыя Гагарына, Нацыянальнай бібліятэкі, Музея гісторыі горада Мінска, Нацыянальнага гістарычнага музея, Нацыянальнага цэнтра мастацкай творчасці дзяцей і моладзі, а таксама твораў сучасных беларускіх аўтараў. Выстаўка працуе да 29 студзеня.

Касавыя зборы мастацкага фільма «Чабурашка» рэжысёра Дзмітрыя Дзвяхчыні перавысілі ў Расіі 1 млрд рублёў на трэці дзень праекту, перадае «ИТАР-ТАСС». Фільм выйшаў у расійскіх кінатэатрах 1 студзеня і зарабіў у стартыя дзень больш за 225 млн рублёў, што стала рэкордным для збораў 1 студзеня, а таксама другім вынікам па зборах за адзін дзень за ўсю гісторыю для айчычнага кіно. Сямейная камедыя расказвае пра новыя прыгоды Чабурашкі ў невялікім прыморскім горадзе, куды ён трапілае з далёкай апельсінавай краіны. Галоўныя ролі ў карціне выканалі Сяргей Гармаш, Алена Якаўлева, Паліна Максімава, Фёдар Дабранраваў, Сяргей Лавыгін і іншыя. Чабурашку агучыла актрыса Вольга Кузьміна.

Назвавы самыя папулярныя праекты *Netflix* за 2022 год, піша RIA «Новости». У дзясятку фільмаў трапілі «Шэры чалавек», «Праект «Адам»», «Пурпурныя сэрцы», «Праврацца ў НБА», «Аферыст з *Tinder*», «Марскі монстр», «Энола Холмс 2», «Выпускны клас», «Чалавек з Таронта» і «Дзённая змена». У ліку самых папулярных неангламоўных фільмаў — «Троль», «На Заходнім фронце без змен», «Чорны краб», «3 майго акна», «Жарты ўбок 2», «Каханне для дарослых», «Картэр», «Мяне завуць Помста», «Не знайсці спакою» і «Лютасць». У топе англамоўных серыялаў — чацвёрты сезон «Вельмі дзіўных спраў», «Уэнсдэй», «Монстр: Гісторыя Джэфры Дамера», другі сезон «Брыджэртанаў», «Вынаходжаючы Ганну», чацвёрты сезон «Озарка», «Назіральнік», «Пясочны чалавек» і іншыя. У спісе самых папулярных неангламоўных серыялаў назначаны «Мы ўсе мёртвыя», «Незвычайны адвакат У Ён У», «Адзначанае сэрца», «Пакуль грошы не разлучаць нас», пяты сезон «Эліт», «Высокая тэмпература», «Імператрыца» і іншыя.

Marvel анансавала выпуск дакументальнага праекта пра стварэнне коміксаў Стэна Лі. Яго рэаліз будзе прымаркваным да 100-годдзя з дня нараджэння пісьменніка і мастака. «100 гадоў летуценню. 100 гадоў творчасці. 100 гадоў Стэна Лі. Арыгінальны дакументальны фільм «Стэн Лі» на Disney+ у 2023-м», — паведаміў афіцыйны акаўнт *Marvel* у сацыяльных сетках. Да публікацыі быў прымацаваны ролік са шматлікімі кама-з'яўленнямі Лі ў кінасусвецце *Marvel*. Творца нарадзіўся ў 1922 годзе ў Нью-Ёрку, быў саўтарам мноства персанажаў *Marvel*, уключаючы Чалавек-павука, Жалезнага чалавека, Халка, Людзей Ікс, Фантастычную чацвёрку і іншых. Стэн Лі памёр у 2018 годзе ад сардэчнай недастатковасці.

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

ПЛЕНУМ СПБ

Тэндэнцыі развіцця сучаснай літаратуры: здабыткі і

У мінулым нумары мы публікавалі тэкст выступлення Алены Стэльмах, якое прагучала на пашыраным Пленуме Саюза пісьменнікаў Беларусі па пытаннях дзіцячай літаратуры. Прапануем увазе чытачоў яшчэ адзін пленарны даклад — старшыні Мінскага гардскога аддзялення СПБ Міхася Пазнякаў.

У гэты няпросты час, калі ідзе наступ на гістарычныя здабыткі нашага народа, на Вялікую Перамогу савецкіх людзей над фашызмам і нацызмам у гады Вялікай Айчыннай вайны, ідзе наступ на Праўду, барацьба за маладыя розумы, у ход пускаяцца незлічоныя фэйкі, адкрываюцца хлусня, узрастаюць выключнае значэнне слова, кнігі, роля пісьменніка. Асабліва мастацкае слова мае значэнне, калі яго адрасуецца дзеям, юным чытачам, бо светапогляд чалавека фарміруецца з самых ранніх гадоў. Безумоўна, фарміруецца пад уплывам сям'і, дзіцячага сада, школы, грамадства, але нашы творы, наша кніга, наша слова і наша пазіцыя, лічыце, — грамадзянская, чалавечая спеласць — з'яўляюцца вельмі важкім інструментам адукацыі і выхавання. Кніга павінна найбольш актыўна спрыяць фарміраванню асобы чалавека з такімі якасцямі, як жыццё, дзейнасць, глыбокі патрыятызм, пашана да гісторыі, культуры, да чалавека працы, удзячнасць старэйшым пакаленням, працавітасць, добрыня, пацудоўнасць сяброўства, адказнасці як за свае справы, так і за лёс краіны, за мір і росквіт.

Давайце ж зірнем на нашы творчыя здабыткі ў гэтай галіне літаратуры за апошнія некалькі гадоў. І на тэма недарэчнасці, недахопы, якія варта выпраўляць у далейшым.

Вершы

Як і раней, у нашай літаратуры для дзіцяці багата прадстаўлена паэзія. Гэта і разуменне, бо ў дзіцячай літаратуры актыўна працуюць многія вядомыя паэты, якія плённа засведчылі аб сабе ў дарослай паэзіі. Гэта Віктар Гардзеі, Віктар Шніп, Анатоль Эзкаў, Хведар Гурыновіч, Казімір Камейша, Алесь Бадак, Уладзімір Мазго, Мікола Малаўка, Міхася Пазнякаў, Генадзь Аўласенка, Валянціна Паліканіна, Соф'я Шах, Генадзь Пашкоў, Іна Фралова, Яўген Хвалеі, Мікола Чарняўскі, Тамара Краснова-Гусачэнка, Лёля Багдановіч, Мікола Бусько.

З'явілася нямала цікавых кніжак таксама і ў аўтару, якія параўнальна нядаўна ўліліся ў наш прафесійны творчы саюз. Адзначу напрацоўкі Жанні Міус, Галіны Нічыпаровіч, Тамары Кавальчук, Вольгі Любашынай (Таляронак), Людміль Воранавай. Працягваюць паспяхова шчыраваць у дзіцячай паэзіі вядомыя Ніна Галіноўская, Віктар Кудлачоў, Таццяна Сучкова.

Пераважаюць вершы, адрасаваныя малодшым і сярэднім школьнікам, малавата выходзіць кніг, адрасаваных дашкольнікам. А менавіта яны, міні-кніжачкі для дзяцей 3—6 гадоў, асабліва на беларускай мове, і павінны абуджаць у маленькіх слухачоў цікавасць да роднага слова, да кнігі, да яе чароўнага мастацкага свету. Як, дарэчы, малавата вершаў, паэм для падлеткаў, тых твораў, кніг паэзіі, якія б плаўна прадоўжылі авалодваць душамі, розумам у няпросты пераходны ўзрост. Дарэчы, гэта характэрна нашай усёй літаратуры, іншым жанрам.

Апавяданні і аповесці

Неблагія набыткі маем мы і тут. Плённа працавалі і выдалі новыя кнігі ў апошнія гады Уладзімір Ліпскі, Мікола Чарняўскі, Яўген Хвалеі, Аляксей Якімовіч, Валерыя Кастручын, Алесь Карлюкевіч, Ягор Коней, Таццяна Дземідовіч, Алес Ждан, Раіса Баравікова, Іна Фралова, Сяргей і Галіна Трафімавы, Лёля Багдановіч, Уладзімір Ягоўдзік, Сяргей Клімковіч, Жанна Міус, Галіна Пярун, Таццяна Дамаронак, Вольга Любашына, Валерыя Квілорыя, Кацярына Хадасевіч-Лісава, Міхася Пазнякаў, Таццяна Дашкевіч, Анатоль Эзкаў, Тамара Бунта, Алесь Козел, Уладзімір Ліпскі, Алесь Бадак, Міхаіл Дзеравянка, Дзмітрый Мікалаеў, Вольга Нікольская, Алена Свечнікава, Іван Юркін, Яна Явіч, Ірына Токарава, Ганна Скаржынская-Сівіцкая, Яўген Калашнікаў, Маргарыта Латышкевіч, Зінаіда Дудзюк, Алена Міхаленка, Васіль Жужма, Надзея Дзмітрыева, Ала Бялькова, Ліна Багданова і інш.

Тэматыка твораў самая розная, пісьменнікі закранаюць этычныя, маральныя, патрыятычныя аспекты. Цікава і пазнавальна піша для самых малых чытачоў Святлана Бахнова, якая нядаўна прынята ў СПБ і сама працуе ў дзіцячай бібліятэцы. Варта адзначыць важкія і сацыяльна значныя творчыя крокі Алены Стэльмах, якая стварае цікавыя кнігі на рэальным, гістарычным матэрыяле. Напрыклад, «У гацях у Францыска Скарыны». Такія кнігі не толькі абуджаюць фантазію чытача, але і далучаюць да нашай адметнай гісторыі і культуры. Варта адзначыць і кніжковую серыю Выдавецкага дома «Звязда» — «Пераходны ўзрост». Нядаўна выйшла ў ёй цікавая кніжка Валянціны Быстрымовіч «Шкодніцы». Будзем спадзявацца, што серыя папоўніцца новымі адметнымі творамі. Цікавыя кнігі для падлеткаў у апошнія гады стварае Уладзімір Кулічэнка.

Пра малой нааўнасці тэматычных аўтарскіх кніг вельмі прыдатным з'яўляецца складанне і выпуск калектыўных зборнікаў твораў, прывесчаных пэўнай запатрабаванай тэматыцы. Такімі ў свой час былі кнігі Выдавецкага дома «Звязда» пра птушак, жывёл, расліны, якія занесены ў Чырвоную кнігу. Удала ў 2022 годзе тут спрацавала, напрыклад, выдавецтва «Мастацкая літаратура». Выдадзены зборнікі твораў для дзяцей «Той, хто працуе» (пра стаўленне да працы), «Жывое слова» (хрэстаматэя-дапаможнік), «Ад вясны да зімы» (творы пра поры года), «Самы смачны з'яск» (пра добрыя і дрэнныя ўчынкi), «З мамай добра мне» (творы пра маці), «Зямля мая» (творы пра Радзіму).

Казка, казачная аповесць

Тут дасягнуты пэўны прагрэс. Калі раней казкі і казачныя аповесці ў нашай літаратуры ствараліся на фальклорнай аснове, то цяпер гэтыя межы значна пашыраны. Дарэчы, за апошнія пяць гадоў Нацыянальная прэмія Беларусі ў намінацыі «Найлепшы твор для дзяцей і юнацтва» прысуджалася тройчы за казкі і казачныя аповесці. У апошні час значнага поспеху ў гэтых жанрах дасягнулі Кацярына Хадасевіч-Лісава з шэрагам казачных аповесцей («Загадкі прычэсы Агнэсы», «Таямніца зарчарванага балота», «Прыгоды лісічкі Кра-

Міхася Пазнякаў.

суні»), Алесь Карлюкевіч («Прыгоды Шубуршуна») і інш.

Адметнай з'явай у дзіцячай літаратуры стаў шэраг аповесцей-казак Вольгі Нікольскай. Адна з іх «Выкраданне шэдэра ці Новай прыгоды агентаў КаўбаФірЖык» адзначана Нацыянальнай літаратурнай прэміяй. Хацелася б, каб пісьменніца прадоўжыла сваю казачную серыю кніг, якія спадабаліся юным чытачам.

Актыўна працавалі тут і выдалі свае новыя казачныя творы Генадзь Аўласенка, Алена Стэльмах, Аркадзь Жураўлёў, Міхася Пазнякаў, Уладзімір Мазго, Святлана Быкава, Ірына Карнаухава, Таццяна Дамаронак, Дзмітрый Мікалаеў, Алесь Марціновіч, Таццяна Атрошанка, Міхаіл Дзеравянка, Сяргей Давідовіч, Георгій Марчук, Анатоль Эзкаў, Алена Шчарбакова, Раіса Баравікова, Алена Масла, Аляксей Шаўцоў, Анатоль Бензарук, Расціслаў Бензарук, Вячаслаў Бельцоўкі, Дзмітрый Саўчык, Алена Прахіна, Лідзія Долбікава, Алена Міхаленка, Ганна Атрошчанка, Міхася Сліва, Маргарыта Латышкевіч, Вольга Любашына.

Ваенна-патрыятычная, гістарычная, патрыятычная тэматыка

Адразу зазначу, што такія вельмі важныя ідэяны-тэматычны сегмент дзіцячай літаратуры вельмі слаба прадстаўлены ў нашых творах, нячаста сустранеш у выдавецкіх планах. Калі гэтыя тэмы ў мастацкіх паэтычных і празаічных творах больш-менш адлюстроўваюцца, напрыклад: Тамара Краснова-Гусачэнка «Край родной, любімы!»; Таццяна Дашкевіч «Детям о детях войны»; Таццяна Дамаронак «Мы не забудзем», Соф'я Шах «Дзівосы казачных краін», Міхася Пазнякаў «Радзіма наша — Беларусь», «Мы — беларусы», Тамара Кручанка «Родны бераг» і інш., то папулярных публіцыстычных, дакументальных, дакументальна-мастацкіх аповесцей вельмі мала. Такіх, напрыклад, як кнігі Уладзіміра Ліпскага «Гомельская зямля — Радзіма твая і мая», «Я тут жыву».

У выдавецтве «Народная асвета» ў гэтым годзе выйшла цікавая кніжка Ніны Пісарэнік «Украденное детство. Великая Отечественная война глазами детей».

Добрую серыю брашуры стварыў для падлеткаў Валерыя Чудаў: «Маршал Ракасоўскі», «Маршал Канстанцін Ракасоўскі», «Маршал Іван Якубоўскі», «Маршал Васіль Сакалоўскі». А час

патрабуе больш такой літаратуры. Асабліва па тэме генацыду, мужнасці, гераізму ў Вялікай Айчыннай вайне.

У полі зроку пісьменнікаў — і наша далёкая гісторыя. У дзіцячай літаратуры тут з'явіліся цікавыя кнігі, адрасаваныя падлеткам, юнакам, Анатоля Бензе-рука «Мячы Грунвальда, альбо Дванаццаць абаронцаў караля» і яго ж «Свята для сэрца»; Анатоля Брытуна «Трылогія прыгод тысячагоддзя».

Раней у гэтым сегменце для юнацтва шмат зрабіў Алесь Марціновіч.

Неабходна ствараць такія ж гістарычныя творы для малодшых школьнікаў.

Цікавымі ўяўляюцца кнігі гістарычна-міфалагічнага характару Дзмітрыя Вінаградава «Паданні аб асілках», Віктара Кажуры «З легендаў і міфаў. Героі беларускай міфалогіі».

Навукова-пазнавальныя, даведачныя выданні

Неабходна зазначыць, што такая літаратура мае адметнае значэнне. Яе асноўнае прызначэнне — даваць юным чытачам веды па самых розных галінах дзейнасці чалавека: навука, культура, спорт і г. д. Пэўныя набыткі ёсць і тут, безумоўна. У першую чаргу варта назваць шматлікія кнігі Галіны Трафімавай і Сяргея Трафімава. Плённа працуе ў гэтым сегменце дзіцячай літаратуры Ірына Токарава, якая стварыла шэраг цікавых праектаў, што пабачылі свет у выдавецтве «Народная асвета». Сярод найбольш значных і арыгінальных варта адзначыць кнігі «Энцыклапедыя юнага натураліста» Віктара Кажуры, «Энцыклапедыя юнага учонага» Ірыны Токаравай, «Энцыклапедыя юнага буквоведа» Віктара Крукоўскага, «Прогулкі по Мінску. Город, который выбирают дети», «Хто прыдумаў і калі?», «Падарожжа ў гісторыю спорту» Міхася Пазнякава.

Важную серыю «Гісторыя для школьнікаў», у якой выдана некалькі кніг Ірыны Масляніцкай і Міколы Багдзьяка, заснавала выдавецтва «Беларусь».

Цікавымі ўяўляюцца таксама выданні Ірыны Карнаухавай «Полосатые истри» і Таццяны Каленік «Бабуліны шпулькі».

Прыгодніцкія творы

Таксама не засталася па-за ўвагай нашых пісьменнікаў. Тут варта адзначыць творчы ўнёсак Генадзь Аўласенкі, Алеся Бадака, Кацярыны Хадасевіч-Лісавай, Алеся Карлюкевіча, Сяргея Клімковіча, Таццяны Дашкевіч, Святланы Быкавай, Ягора Коней.

Радзей, але з'яўляюцца творы фэнтэзі для дзяцей: кнігі Сяргея Клімковіча «Побег из лабиринта», «Исчезнувший корабль», «Машина потерянного времени», Кацярыны Мядзведзевай «Разломашки мастера Люфта», «Ключ от ёлочного сундука».

Драматургія

Рэдкая з'ява. У той жа час школьныя самадзейныя тэатры чкаюць цікавыя, вартыя нашага часу п'есы. Нядаўна Алесь Козел выдаў кнігу п'ес, якую назваў «Незвычайныя прыгоды звычайна хлопчыка». Працуе ў гэтым жанры Аляксей Бычкоў. Раней шмат тут зрабіў незабыўны Васіль Ткачоў.

дзіцячай задачы

Арыгінальныя, дробныя жанры

Заўсёды любімымі ў дзятвы з'яўляюцца азбукі, загадкі, скоргаворкі, лічылкі, смяшынкi, прыказкі, каламбуры і іншыя займальныя кароткія творы. Плённа тут працуюць у апошнія гады Мікола Чарняўскі, Уладзімір Мазго, Анатоль Эз-каў, Міхась Пазнякоў, Ніна Галіноўская, Віктар Кажура, Лідзя Дольбікава, Галіна Нічыпаровіч, Віктар Шніп, Аляксандр Атрушкевіч, Віктар Купрыянчук...

Заслугоўваюць увагі коміксы, квесты, асабліва на гістарычную тэматыку.

Нельга не сказаць некалькі слоў і пра шырспажыў, нізкакасную літаратуру для дзяцей, якая, праўда, за грошы аўтару або іх спонсараў. Адна справа — калі яе выпускаюць маленькім тыражом для сябе. Куды горш, калі з такімі кнігамі аўтары ідуць у навучальныя ўстановы, калі гэтыя выданні трапляюць у бібліятэкі. Трапляюць нават не толькі таму, што іх купляюць, але і таму, што ідзе абавязкова расшытка ў галоўныя бібліятэкі. У ранейшыя гады гэтая праблема абмяркоўвалася на Прэзідыуме СІП.

***

Нягледзячы на адносна высокі ўзровень нашай дзіцячай літаратуры, заспакоівацца нельга. У нас апошнім часам мала ствараецца і перавыдаецца кніг ваенна-патрыятычнай тэматыкі. Выдавецтвы, асабліва прыватныя, камерцыйныя, выпускаюць найбольш класіку, розную пазнавальна-забавальную літаратуру, тую, якую хутчэй прададуць. Мала кніг пра юных герояў Вялікай Айчыннай вайны, юных герояў нашага часу, пра жыццё, справы сённяшніх піянераў, брсмаўцаў, пра тых людзей, з якіх юнакі павінны браць прыклад, на каго арыентавацца.

Мала даведчанай, навукова-пазнавальнай, энцыклапедычнай літаратуры па самых розных галінах народнай гаспадаркі, навукі, культуры, спорту.

Гамаль няма кніг па сучаснай дзяржаўнасці. Пра нашы дзяржаўныя сімвалы, пра ўсе галіны дзяржаўнай улады — прэзідэнцкую, урадавую, парламенцкую, судовую, пра фінансы і замежныя партнёрска-связі, пра грамадскія арганізацыі і палітычныя партыі, пра сапраўдных герояў нашага часу — хлебаробаў, рабочых, інжынераў, урачоў, педагогаў, вучоных, дзячаў навукі, культуры, мастацтва, спорту. Мала кніг па экалагічным, эстэтычным, фізічным выхаванні.

Не стае кніг для сямейнага чытання. Мала літаратуры для падлеткаў, разлічанай на пераходны ўзрост. Выдавецтвам трэба смялей укараняць сацыяльны заказ на стварэнне патрэбных кніг, перавыдаваць тое, што працуе на сённяшні дзень.

У свай час выдавецтва «Юнацтва» выпускала нямала самай рознай літаратуры. Вялікай папулярнасцю карысталася кніжная серыя «Бібліятэка прыгод і фантастыкі», арыентаваная на падлеткаў. Варта было б звярнуць увагу і на гэты пласт літаратуры, якая актыўна садзейнічае развіццю фантазіі чытача, далучэнню яго да кнігі.

Мала ў нас аповесцей для дзяцей з адметным, яркім, станоўчым героем і амаль зусім няма раману для падлеткаў. Варта больш увагі звярнуць таксама і на стварэнне новых, асабліва патрыятычных, песень для дзяцей. Некалі славы тры Рогор Шырма сказаў: «Заспявае школа — заспявае народ».

І нашай літаратурнай крытыцы патрэбна больш увагі надаваць усебаковаму, глыбокаму даследаванню дзіцячай літаратуры, яе набыткам, праблемам і задачам.

Варта, каб на дзіцячую літаратуру больш сур'ёзна зірнула навука. Зусім мала шырокіх і глыбокіх даследаванняў. Дысертацыі, манаграфіі ствараюцца найчасцей пра класічную, дарослую літаратуру. А чалавек жа, яго фарміраванне, выхаванне пачынаецца не са сталага ўзросту, а з самых першых крокаў. Таму і значэнне літаратуры для маленькіх мае не меншую, а магчыма, і большую вартасць, патрабуе яна і такога ж сур'ёзнага падыходу, вывучэння, прапаганды, распаўсюджвання.

Асабліваю ўвагу трэба звярнуць на школьныя падручнікі, дапаможнікі, чытанкі, хрэстаматы. Творы ў іх павінны быць набліжаны да запатрабаванняў і выклікаў часу, спалучаць у сабе ідэйны змест з высокамастацкай формай. Ідэя твора — як вітаміны ў яблыку: іх не відаць, але яны значоўдзіцца ў ім і робяць сваю карысную справу.

Шмат робіцца нашымі пісьменнікамі, выдавецтвамі. Гэта так. Але няма ў нас адзінага магутнага цэнтральнага, шматпрофільнага дзіцячага выдавецкага цэнтра, які б быў адначасова не толькі выдавецтвам, але і дзяржаўнай устаноўай па вывучэнні і рэалізацыі ўсіх праблем, пытанняў, задач, якія паўстаюць сёння: стварэння дзіцячай літаратуры, яе распаўсюджвання, развіцця чытання і ўздзеяння на адукацыю і выхаванне юных пакаленняў.

Задача перад дзіцячымі пісьменнікамі стаіла і стаіць выразная: не заспакоівацца на дасягнутым, шукаць і знаходзіць, адкрываць новае і незведанае, вучыцца майстэрству і пісаць творы, вартыя нашага чытача і нашага часу.

Час патрабуе ад пісьменніка не толькі высокага прафесіяналізму, але і грамадзянскай спеласці, патрыятычнага духу. Глыбей адчуваць, разумець дзяцей і падлеткаў, іх запатрабаванні і памкненні. Час патрабуе большай сувязі з гуманітарнымі навукамі, каб не парушыць гарманічнага развіцця чалавека, яшчэ шырэй адкрыць юным доступ да арыентацыі ва ўсіх складаных часу і падрыхтоўкі да самастойнага жыцця. Час патрабуе, нарэшце, клопатаў пра пісьменніка, належнага заахоўвання для стварэння сацыяльна значных кніг.

Некалі хтосьці мудра сказаў, што для дзяцей патрэбна пісаць гэтак жа, як і для дарослых, але значна лепш. І гэта зразумела: мы павінны даць дзецям такія творы, каб захапіць і напоўніць іх светлымі, чыстымі душы сонцам радасці, дабрыні, хараства, мудрасці. Падарыць ім залаты ключык духоўнасці, любоў да кнігі, да чытання. Калі ж мы навучым дзетак дома, у садках, школах, бібліятэках шанаваць сваё роднае слова, чытаць і разумець таленавітую, разумную кнігу ў маленьстве, то мы будзем мець і дарослага чытача. Усё пачынаецца з дзяцінства, з першых крокаў, тут закладваецца, фарміруецца душа грамадзяніна, патрыёта, чалавека. А каб ён не быў на сваёй зямлі абьякавым, чужым, аморфным, яму і патрэбна данесці веліч, багачце і славу нашага народа, гісторыю і культуру нашай краіны, каб яны не толькі ведалі, шанавалі, любілі ўсё роднае, народнае, дзяржаўнае, але і ганарыліся ім, і пасталеўшы, унеслі сваё, бераглі і ўмацоўвалі нашу дзяржаву сваімі здольнасцямі, працаю рук і розуму.

Сяброўства ўратуе свет

Вобразы ахоўнікаў жытла — дамавікоў — у культуры славянскіх краін распрацаваны надзвычай яскрава. Ні хрысціянства, ні развіццё навукі не змаглі знішчыць перакананне ў тым, што нехта жыве побач з чалавекам у кватэры ці доме і нябачна дапамагае.

Аднак для пісьменніка Ягора Конева хатнія духі маюць асаблівае значэнне і застаюцца скразной тэмай творчасці. Упершыню да беларускага фальклору аўтар звярнуўся ў 2006 годзе, калі паводле яго п'есы «Дамавічкі» быў пастаўлены аднайменны спектакль у Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі.

Рэжысёрам-пастаноўшчыкам выступіў Сяргей Кавальчык, які цяпер з'яўляецца мастацкім кіраўніком Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя М. Горкага. Сцэнаграфію стварала Алена Ігруша, а жанр быў пазначаны як «музычная казка».

Напрыканцы 2022 года ў якасці калянднага падарунка выйшла кніга «Дамавічкі Шушык і Жуля», са старонак якой вядомыя персанажы звяртаюцца да маленькіх чытачоў і дзеляцца сваімі сакрэтамі.

Асаблівай згадкі патрабуе мастацкае афармленне. Мастачка Аксана Аракчэева дакладна ведае, як зацікавіць юных чытачоў.

У прадстаўленым выданні ілюстратарка зрабіла стаўку на яркія фарбы, вольны стыль малявання і нацыянальныя матывы. Апошнія асабліва прасочваюцца ў адзенні дамавічоў. Можна ўбачыць не толькі кашулі з арнаментам, але і саламяныя брылі і нават наміткі (старажытныя традыцыйныя жаночыя галаўны ўбор украінак і беларусаў, што ўяўляе сабой паласу з вельмі тонкага белага кужэльнага льянога палатна).

Увагі заслугоўвае і мова, якой напісана кніга. «Дамавічкі Шушык і Жуля» — яскравы прыклад грунтоўнай працы над моўнай эстэтыкай і пераасэнсаваннем багаці беларускай культуры.

Ягор Коневы выкарыстоўвае мноства прыказак, прымавак, фразеалагізмаў і нават праклёнаў для адной пэўнай мэты — падкрэсліць асаблівае паходжанне дамавічоў. Негледзячы на маладосць галоўных герояў, яны з'яўляюцца носьбітамі старажытных традыцый і таму лёгка і ўдала жангліруюць устойлівымі выразамі.

Фантастычна глыбокая мова дамавічоў асабліва заўважна падчас размоў з людзьмі. Прадзастэйкі homo sapiens існуюць на фоне прыгод дамавічоў, проста таму што дарослыя людзі іх уобачыць не могуць. А галоўным «амбасадарам» чалавечай расы з'яўляецца сын гаспадароў Пятрок. У параўнанні з Шушыкам яго гаворка нашмат прасцейшая, бліжэйшая нам. Ды і ці магчыма ўявіць чалавека, які заўсёды б выказаўся толькі з дапамогай прымавак і жартаў?

А вось для міфічных істот, ахоўнікаў жытла, якія працягваюць традыцыі сваіх продкаў, нясуць шматвяковую мудрасць, такія паводзіны цалкам натуральныя. Таму што дамавікі, захоўваючы спадчыну, маюць за плячыма сапраўдны скарб, якім можна карыстацца бясконца. Гэта адчуваецца ў тым, што на 120 старонках гісторыі ніводнага разу ні Шушык, ні Жуля не паўтарыліся, што раз выдумляючы новыя выразы.

Пагаворым падрабязней пра галоўных герояў і тое, з чым ім давалося сутыкнуцца. Шушык, малады дамавічок, руплівы і дбайны. Любіць парадак, гаспадароў, а асабліва іх сына Петрука, з якім сябруе з самага маленства. Жуля, маладая дамавішча, гарэзлівая і гульлівая. Любіць танцаваць і добра апрацца. Акрамя ўсяго, у дамавішкі няма гаспадарскага дома, дзе б яна жыла. За гэтым хаваецца вялікая таямніца...

У пошуках новага прытулку Жуля і захоўдзіць да Шушыка. Маючы непакорлівы характар, дамавішча насуперак дамавіку вырашае застацца. А ўсім вядома: два дамавічкі пад адным дахам ужыцца не могуць. Доўга змагаюцца Жуля і Шушык. І словамі адно у аднаго кідаюцца, і вёдрамі — ваююць.

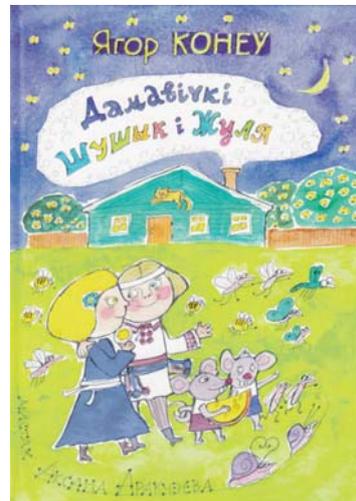
Ад разгорнутага пасярод хаты фронту пакутуюць больш за хатніх духаў гаспадары. Толькі вось ніхто не можа ўтаймаваць міфічных істот. Паспрабаваў Пятрок — зразумець, што не можа выгнаць дамавішчу. Паспрабаваў Стары Дамавік — прызнаўся, што шкадуе іх дваіх.

Як тое і бывае, вырашыць усё дапамагло гора. З'явілася ў вёсцы Марэна — жаклівая жанчына ў чорным плашчы, замест скуру — голы чэрап. Не хапае толькі касы. Міфалагічная істота здаўна вядома ў польскім і беларускім фальклоры і звязваецца са сканом прыроды, падрыхтоўкай да зімы.

Агульная бядя вымушае Шушыка і Жулю шукаць пагадненні. Абое яны прывязаліся да гаспадароў і не хочучы, каб Марэна, якая выкошвае цэлыя вёскі і гарады, прынесла пакуты і слёзы і ў іх паселішча. Толькі агульныя намаганні, веды і ўзаемадапамога могуць супрацьстаяць смерці. Нагадвае пра гэта і Лесавік, гаспадар лесу.

Дамавічкі Шушык і Жуля — міфічныя істоты беларускага фальклору, але ў творы Ягора Конева яны ўвабралі ў сябе найлепшыя рысы беларускага народа, па якім вызначаюць нас сярод іншых нацый.

Яна ЦЭГЛА

Дзецям аб прыродзе

Любоў да радзімы пачынаецца з любові да яе прыроды. Ісціна агульнавядомая. Тым не менш пра яе ўвесь час неабходна памятаць, асабліва калі маеш справу з маладым пакаленнем.

Усё жыццё працуючы са студэнтамі, я пераканалася, што сучасная моладзь прыродай не цікавіцца. Маладыя не ходзяць у паходы, як у свой час мы, не ведаюць назваў дрэў і нават кветак, не кажучы пра птушак, ставяцца да прыродных аб'ектаў прагматычна, тыпу паездка «на шашлыкі». Прыродныя, каляндарныя змены іх не хваляюць, народныя святы, у сувязі з ліквідацыяй на факультэце шмат якіх культуралагічных дысцыплін, ім невядомыя. Пры чытанні класікаў апісанні прыроды прапускаюць. Жывуць у віртуальнай рэальнасці: перапісваюцца праз гаджэты, ставяць падабайкі, глядзяць модных блогераў. Толькі калі пачынаеш пастаянна пра прыроду і народную культуру, неаддзельную ад календара, гаварыць, то некаторыя, і тое на старэйшых курсах, усведамляюць, наколькі духоўна беднае іх жыццё. Але ў гэтым няма віны маладых, а выключна недагляд бацькоў і настаўнікаў. Безумоўна, ёсць сем'і, дзе прынята выязджаць разам з дзецьмі ў грыбы і ягады, на рыбалку. І ўсё ж іх меншасць. Гаворкі пра патрыятычнае выхаванне павінны напоўніцца рэальнымі, канкрэтнымі дзеяннямі.

Такі матэрыял можна выкарыстоўваць у навучальным працэсе, калі распрацаваць на аснове мастацкіх твораў заданні, рэбусы, сканворды. Яшчэ неабходна, каб настаўнікі і бацькі абавязкова прананоўвалі дзецям нешта намаляваць паводле прачытанага матэрыялу. Гэта развівае назіральнасць, памяць, прымушае працаваць фантазію. Заўсёды да месца будуць конкурсы, выставы такіх малюнкаў. У ідэале было б карысна чытаць наведы на прыродзе. Разам з дзецьмі паглядзець згаданыя дрэвы, кветкі, птушкі, розныя пейзажы ў інтэрнэце.

Але з чаго пачынаць? Як заўсёды, са слова, бо «ў пачатку было Слова». Таму можна ўхваліць ініцыятыву выдавецтва «Мастацкая літаратура», якое ў асобе Аксаны Спрыччан, выхаванкі нашага філалагічнага факультэта БДУ і ўжо вопытнага рэдактара, падрыхтавала зборнік для дзяцей малодшага школьнага ўзросту «Ад вясны да зімы». Творы пра пары года».

Падборка праявіла цікавасць пачынаецца з вясны, з яе відавочных прыкмет. Першая замалёўка Якуба Коласа — «Прылёт птушак». Сам Я. Колас найбольш любіў вясну і ўмеў апісваць яе чароўнымі слоўнымі фарбамі: «Ціхая раніца. Сонейка толькі што ўзышла. У полі яшчэ ляжыць снег. Толькі ўзгоркі чарнеюць. Лужынкi сцягнуліся за ноч лядком. Але ўжо чуваць вясна, і ўсё пазірае па-вясенняму. Выйшаў маленькі Ясь на двор. Весела так яму, лёгка на сэрцы. Прыгрэе зараз сонца, добра будзе гуляць на дварэ».

Кароткія, але ёмістыя па змесце сказаны ўтвараюць выразную карціну. Твор пра абуджэнне прыроды і адказ на гэта дзіцячай душы. У прыродзе радасць і радасць у сэрцы Яся. Слова «радасць» паўтараецца неаднаразова. Твор і пазнавальны: сцісла, лаканічна, з любовасцю да аб'ектаў адлюстравання, расказваецца, у якой чарзе прылятаюць на Беларусь

з поўдня птушкі. Лёгкая, музычная, аптэмістычная проза Я. Коласа задае тон усёму зборніку.

Наступны твор Клаўдзіі Каліны натуральна працягвае наведы Я. Коласа і называецца «Красавік». Аповед пераводзіцца ў казачны план — месяц красавік персаніфікуецца. Як зімою Дзед Мароз апранае прыроду ў белую вопратку, так Красавік размалёўвае ўсё наваколле шматлікімі фарбамі. Апісваюцца розныя дрэвы. Але асабліва ўвага — на бярозу: тлумачыцца, чаму яна белая з чорнымі плямамі.

Яшчэ адзін класік заканчвае раздзел пра вясну — Максім Зарэцкі ў замалёўцы «Пела вясна». Стыль зусім іншы, чым у папярэдніх творах. Кароткія сказы перамяжоўваюцца з дастаткова разгорнутымі, што ўтвараюць рамантычную хвалю. Тон узнісла. Письменніку удалося паэтычна перадаць гукі прыроды вясною.

Раздзел пра лета будзеца па тым жа прынцыпе, што і папярэдні. Пачынаецца ён з замалёўкі «Лета» Якуба Коласа. Зноў-такі ўсёахопная карціна, разнастайны, багаты пейзаж. Ён ствараецца перадачай фарбаў, гукаў прыроды, рухаў розных жывых істот. У іх назвах пераважаюць памяшчальна-ласкальныя суфіксы: «дзеткі», «маты-лёткі», «пчолкі».

Письменнік у заміланні ад усіх праёў жывога. Чытаючы ўслых былі

твор дзецям, неабходна звярнуць увагу на эмоцыі аўтара і на яго ўпэўненасць, што шчодрасць прыроды і радасць у душы чалавека — дары Божыя: «Шчырай рукою ўбрала лета ўвесь Божы свет».

Наступны твор К. Каліны «Ліпень» напоўнены казачнасцю. Не толькі месяцы, але і само лета персаніфікуюцца. Галоўныя героі гэтай наведы — пчолы. Лета дапамагае ім збіраць з кветак мёд. Ліпень прадстаўлены як самы шчодры месяц.

Далей ідзе замалёўка Уладзіслава Галубка «Навальніца». Апісанне каларытнае, візуальна ўяўляльнае. Твор пра пагібель магутнага дуба, спаленага маланкай. Але, на самай справе, бяда здарылася з-за чарвячкоў, што падточвалі карані дуба. Карціна песімістычная, але разумныя бацькі і настаўнікі, можна спадзявацца, данясуць да дзіцячай важнаю думку: уся сіла любові з'явы, любові рэчы — у каранні, гэта значыць, у аснове, падмурку. А аснова — сям'я, дзяржава, традыцыі, каштоўнасці.

Такім чынам, апісанні першых пар года будуцца па пэўнай схеме: пачатак кожнай пары — у рэалістычных замалёўках Я. Коласа, далей — паглыбленне ў казачнасць К. Каліны, а затым паэтычнае і філасофскае як бы падагульненне, зноў-такі, аднаго з класікаў. Можна было спадзявацца, што і далей схема паўторуецца. Але не, яна змяняецца. Раздзел пра восень складаецца з чагырхох навед.

Першай стаіць замалёўка Івана Навуменкі «Пачыналася восень». І. Навуменка — у многім паслядоўнік Я. Коласа і ўмее таксама, як і класік, намаляваць яскравую карціну. Ён апісвае пераходны стан: ад лета да восені, абзначваючы найбольш характэрныя прыкметы кожнай пары года. Такім чынам, складальнік зборніка палічыла патрэбным перадаць адчуванні, якія ўзнікаюць у любога чалавека, у пераходны перыяд яго жыцця. І тут найлепшая аналогія — якраз змена пар года. Прычым письменнік лічыць, што жыццё ў гэты час «не замірае, а нараджаецца. Яно проста стаіць перад пачаткам новага, яшчэ шырэйшага круга».

А вось наступны твор — «Адлёт птушак» — ужо вяртае да Я. Коласа. І зноў абуджаецца пазнаваўчы інтарэс: куды адлятаюць птушкі? Далей па звыклай схеме: наведы К. Каліны «Кастрычнік». Найбольш відавочнае, прыгожае праўленне гэтага месяца, на думку аўтара, серабрысты кужаль павуцінны на палях.

Заканчвае раздзел бліскучая наведы Янкі Сіпакова «Восень». Стыль яе як быццам цяжкаваты для ўспрымання дзяцей 8—10 гадоў. Але калі ўчытацца, то відавочна, што аўтар робіць дасягальным для дзіцячага розуму

як пачувае сябе прырода, а таксама і людзі ў моцныя маразы. Наступная наведы — «Выпаў снег» Івана Грамовіча. Адкрыццём для дзяцей будзе думка аўтара: рэзка перамена ў прыродзе — якраз выпадзенне снегу. І пры гэтым усё наваколле, а таксама нават жыллі людзей напаўняюцца святлом. Заканчваецца раздзел наведы Я. Коласа «Канец зімы». Для Коласа характэрна феноменальнае адчуванне жыцця, і таму паглыбленне ў яго творчасць ніколі не бывае залішнім. Ён перадае ўсё прыкметы набліжэння вясны, ад чаго свет напаўняецца радасцю.

Кола замкнулася. Аповеды, змешчаныя ў зборніку, невялікія, зручныя для чытання дзецямі. Безумоўна, у падручніках па роднай літаратуры таксама нямаюць прыродаапісальных твораў. Але іх патрабавання яшчэ больш — каб вобразы роднага краю трывала ўвайшлі ў свядомасць кожнага дзіцяці.

Нельга не звярнуць увагу на афармленне кнігі мастаком Міхаілам Дайлідавым. Шмат ілюстрацый суправаджае расповед пра кожную пару года.

Зроблены малюнкi ў адметнай манеры — дастаткова абагуленай, буйнымі машкамі. У дадзеным выпадку гэта правамерна — неабходна перадаць уражанне ад кожнай пары года, эмацыянальны настрой, занатаваны ў прозе.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» наладзіла выпуск і іншых невялікіх зборнікаў рознай тэматыкі для дзяцей. Але варта было б працягнуць серыю і каляндарна-прыродаапісальную, бо ў нашых пісьменніках чудаўных навед аб прыродзе шмат.

Такі матэрыял можна выкарыстоўваць у навучальным працэсе, калі распрацаваць на аснове мастацкіх твораў заданні, рэбусы, сканворды. Яшчэ неабходна, каб настаўнікі і бацькі абавязкова прананоўвалі дзецям нешта намаляваць паводле прачытанага матэрыялу. Гэта развівае назіральнасць, памяць, прымушае працаваць фантазію. Заўсёды да месца будуць конкурсы, выставы такіх малюнкаў. У ідэале было б карысна чытаць наведы на прыродзе. Разам з дзецьмі паглядзець згаданыя дрэвы, кветкі, птушкі, розныя пейзажы ў інтэрнэце. Але менавіта разам з дзецьмі, каб тлумачыць ім яшчэ і асабліваці жывалісіці фатаграфіі.

Выдавецтва можа нават выпускаць дадаткі да прыродаапісальных зборнікаў — альбомчыкі з малюнкамі флоры і фаўны Беларусі. Прыйшла пара больш актыўна працаваць з нашымі літаратурнымі шэдэўрамі.

Таццяна ШАМЯКІНА

Сустрэча як жанр

«Памятныя сустрэчы» — так назвала сваю новую кнігу, зборнік нарысаў-эсэ, пісьменніца з Гродна Алена Рудцакая. Алены Віталіеўна ведаюць як дасведчанага педагога-метадыста, заслужанага настаўніка Беларусі, аўтара шматлікіх навуковых, літаратурна-разнаўчых артыкулаў. Яе твор прызнаны найлепшым у намінацыі «Публіцыстыка і краязнаўства» IV Абласнога конкурсу рукапісаў імя Цёткі.

Старонкі кнігі — у значнай ступені старонкі біяграфіі пісьменніцы, поўныя падзей і ўражанняў скрыжаванні жыццёвых дарог. «Памятныя сустрэчы»... Кнігі з такой назвай з'яўляюцца рэгулярна, з інтэрвалам у некалькі дзесяцігоддзяў. Дзякуючы такой тыпізацыі само паняцця важнай для творцы, лёсавызначальнай сустрэчы можа прэтэндаваць на статус літаратурнага жанру, сінанімічнага нарысу альбо эсэ. Па-жаночы пяшчотны, кранальны мастацкі позірк Алены Рудцакай у мінулае стаў данінай павагі да гісторыі айчыннай літаратуры, да вобразаў класікаў, папярэднікаў, а таксама да сучаснага чытача, так званана «новага чалавека». Аўтар запрашае яго далучыцца да дыялогу пакаленняў, каб быць паслядоўным, больш поўна ўсведамляць сваю сучаснасць і прагрэсіўнасць.

Героі «Памятныя сустрэчы» Алены Рудцакай — славытыя класікі, знакамітыя пісьменнікі і навукоўцы: Цётка (Алаіза Пашкевіч), Максім Багдановіч, Максім Танк, Зоська Верас (Людвіка Сівіцкая), Анатоль Іверс (Іван Міско), Аляксей Карпук, Алег Лойка, Іван Лепешаў, Ігар Жук, Аляксей Пяткевіч. Згадаўшы і Уладзімір Бутрамеў, празаік, драматург, сёння вядомы больш у Расіі. Гэтыя постаці пакінулі след у сэрцы гродзенскай пісьменніцы, у той ці іншай ступені паўплывалі на яе лёс і справу ўсяго жыцця. Напрыклад, казку Максіма Танка «Конь і леў» яна вывучыла на памяць, калі яшчэ не ўмела чытаць. Зоську Верас наведвала ў яе Лясной хатцы ў складзе студэнцкай дэлегацыі. З Уладзімірам Бутрамеевым жыла па суседстве, на адной вуліцы ў Слоніме, дзе ў той час быў яе бацькоўскі дом, а таму некаторыя творы аўтара чытала яшчэ ў рукапісах.

Колькасць асоб, якія ўдзельнічаюць у сустрэчах, акрамя галоўных герояў, даволі вялікая: Валянціна Коўгун, Серафім Андрэюк, Уладзімір Калеснік... Кожная адведзена свая роля ў сюжэтах успамінаў. Пісьменніца, як і належыць сапраўднаму навукоўцу, вядзе завуочную палеміку са сваімі калегамі; як метадыст грунтоўна аналізуе некаторыя падыходы да вывучэння творчай спадчыны класікаў; як філосаф аб'ектыўна даследуе некаторыя зрухі ў свядомасці, у сістэме каштоўнасцей людзей. Публіцыстычны характар дыялогу адкрывае яго розныя бакі. Сустрэчы-нарысы Алены Віталіеўны адыгрываюць ролю і яе аўтапартрэтаў, і гістарычных экскурсаў. Адбыліся і зафіксаваны яны ў розныя гады жыцця, у розныя гістарычныя эпохі.

Таму ў гэтым дынамічным падарожжы па часе чытач перажывае цэлы спектр адчуванняў. Гэта панарамны, рэтраспектыўны погляд на жыццё і мастацтва, што значыць, і на самога сябе — чалавека з кнігай у руках.

У кнізе шмат чорна-белых архіўных фота. І чым далей мінулае ад нас, тым вышэй каштоўнасць ілюстрацый — надзвычай важнага элемента ў змесце публіцыстычнай кнігі. Немагчыма не адчуць унікальную атмосферу гэтых кранальных, шчырных успамінаў. Разам з пісьменніцай вы трапляеце на фільмак БДУ 1960-х гадоў, на базе якога дзейнічае студэнцкае літаб'яднанне «Узлёт». Сярод тагачасных яго членаў ёсць мноства тых, хто і сёння вызначае шляхі беларускай літаратуры, а сярод выкладчыкаў — многія знакамітыя беларускія літаратары. Вы акупаецеся ў бурнае літаратурнае жыццё Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў БССР пад кіраўніцтвам легендарнага Аляксея Карпюка. Кнігу Алены Віталіеўны рэкамэндую прачытаць моладзі ў выхавальчых (самавыхавальчых) мэтах — каб правільна пазіраць сябе ў пачатку творчага шляху ў зносінах са старэйшымі, з педагогамі, з калегамі; каб берагчы і культываваць у сабе галоўнае — чалавечую годнасць (без яе адоранасць, талент, творчае майстэрства сваю важкасць, на жаль, губляюць).

Я таксама раю прачытаць гэтую кнігу ўсім, ад каго залежыць вывучэнне літаратуры ў школах і іншых установах адукацыі Беларусі. З мэтай развіцця кампетэнтнай, пашырэння кругагляду. Яшчэ я прапаную зборнік тым, ад каго ў значнай ступені залежыць лёс самой беларускай літаратуры, як кажуць, «перспектывы развіцця». Вас чакае не сухое навуковае чытво з мноствам тэрмінаў і паняццяў, а лёгкая сяброўская гутарка. Так размаўляюць людзі, якім цікава разам. Падтрымліваць цікавае гэтай сустрэчы з чытачом ад першай старонкі да апошняй — сапраўднае майстэрства. І Алена Рудцакая пацвярджае сваё валоданне ім.

Кожны раз, калі знаёмлюся з новай кнігай або расказваю пра яе, разважаю аб месцы і ролі выдання ў нашым жыцці. Нягледзячы на ледзь прыкметны энцыклапедычны арэол (аналогія, напрыклад, з кнігамі серыі ЖЗЛ), кнігу «Памятныя сустрэчы» можна ахарактарызаваць як феномен рэгіянальнай літаратуры, развіццю якой прысвечаны намаганні многіх прадстаўнікоў літаратурнай Гродзеншчыны. Культурна асобна ўзятая рэгіён займае месца непаўторнага, аўтэнтчнага

элемента ў арнаменце нацыянальнай культуры. У нарысах-эсэ Алены Рудцакай мы бачым шматлікія тапонімы, анаматыку і іншыя маркеры Прыльманскага краю. Гучаць галасы ўраджэнцаў Гродзеншчыны, якія ўзбагацілі, узнеслі да новых вышынь нашу нацыянальную культуру скарбіцу, на ўвесь свет праславілі вобразы Беларусі і беларуса. Як педагог і вучоны Алена

Віталіеўна прапануе чытачу падмацаваць любоў да роднай зямлі ведамі пра яе культуру і гісторыю.

У кнігі ёсць яшчэ адзін значны матыў, пра які варта сказаць асобна. Імя яму — памяць. Як чароўны камертон, апісанню вочных і завуочных сустрэч пісьменніцы з героямі кнігі памяць надае кранальнае, пранізлівае гучанне. Матыў памяці азначае толькі адно: жыццё не вечнае — вечнае толькі мастацтва. Паводле аўтара кнігі, калі мастацтва слова ёсць жыватворная крыніца духу чалавечага, пра яго варта памятаць, гутарыць, пісаць. У літаратурнаму ёсць вельмі цікавае паняцце — памяць жанру. Памятныя сустрэчы як літаратурны жанр са з'яўленнем кнігі Алены Рудцакай выконваюць функцыю лекаў для душы ў маштабе цэлага грамадства. Нездарма ў прадмове «Ад аўтара» вобраз кнігі ў сучасным свеце пісьменніца іранічна параўноўвае з вакцынай.

І ўсё ж новае публіцыстычна-краязнаўчае выданне — глеба для самастойных разваг і высноў, сродак для арыентацыі чалавека ў часе і ў вечнасці. Тым больш што многія ўдзельнікі гэтага вялікага поліфанчнага дыялогу сёння могуць адказаць толькі адтуль. Таму адрознівае стыль аўтарскага выказвання максімум далікатнасці, карэктнасці і такту. Адзіна магчымая філосафская стратэгія кнігі — магістральны пазітывізм. Нярэдка ў аўтарскіх тэкстах пісьменніца выкарыстоўвае кампліментарныя інтанцыі: «прыцягвае ёмістасцю думак, філосафскай глыбінёй і грунтоўнасцю даследавання»; «уражвае сваімі абсягамі, глыбінёй, адметнасцю поглядаў, талентам»; «уразілі пранікнёнай шчырасцю»; «нейкі самабытны дар апавядальніка» і г. д. Я перакананы, што аўтар таксама заслугоўвае кампліменту: выдатная навуковец, творца, настаўніца і сябра, яна абавязкова павінна стаць гераніяй адной з кніг гэтага, спадзяюся, бясконцага эпічнага цыкла выданняў розных аўтараў, аб'яднаных адной назвай — «Памятныя сустрэчы».

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

Словы, даражэйшыя за золата

Выдатны падарунак шырокаму колу чытачоў, усім, хто цікавіцца духоўнымі набыткамі нацыі, зрабіла мінская выдавецтва «Вышэйшая школа» — у 2022 годзе выпусціла ў свет кнігу «Старажытная беларуская літаратура».

У выданні змешчаны творы старажытнага пісьменства — аповесці, летапісы, жыцці, паэмы і іншыя творы гуманістаў-асветнікаў Кірылы Тураўскага, Францыска Скарыны, Міколы Гусоўскага, Васіля Цяпінскага, Сымона Полацкага. На старонках выдання можна знайсці таксама сатырычныя творы («Прамова Мялешкі», «Ліст да Абуховіча»), творы Вікенцыя Равінскага («Энеіда навыварат»), Яна Баршчэўскага («Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях»), Адама Міцкевіча («Гражына»), Канстанціна Варанічына («Тарас на Парнасе»).

У іх ярка выявіліся настроі і мары беларускага народа ў розныя гістарычныя эпохі. Што яшчэ адметна і важна: да тэкстаў эпохі Сярэднявечча і Адраджэння, тэкстаў у стылях барока, класіцызму, тэкстаў эпох асветніцтва, рамантызму і рэалізму ў кнізе змешчаны спасылкі ў выглядзе QR-кодаў. Калі перайсці па іх, трапляеш на аўдыёзапісы, зробленыя выдатнымі майстрамі мастацкага чытання.

Змешчаныя ў кнізе матэрыялы даюць таксама магчымасць прасачыць асаблівасці пераходу ад старадаўняй да новай літаратуры, ад дакументавання да ўласна мастацкага твораў.

Міхась СЛІВА

Зацвілі «Пралескі»

Новы зборнік аматырскага аб'яднання «Пралеска», што дзейнічае ў Гомельскім раёне, — трэцяя калектыўная кніга гэтага літаратурнага клуба. Літаб'яднанне, якое ўзнікла ў 1960-я, дапамагло знайсці сваё месца ў літаратуры многім адораным людзям, чые імёны цяпер вядомы не толькі ў Беларусі.

У першыя гады «Пралеску» ўзначальвалі Юрый Фатнеў і Міхась Башлакоў. Наведвальнікам літаратурнага гуртка, які месціўся раней у памяшканні раённай газеты «Маяк», былі такія вядомыя пісьменнікі, як Дзмітрый Кавалёў, Анатоль Грачанікаў, Іван Сяркоў.

У 1990-я гг., пасля вялікага перапынку, выкліканага неспрыяльнымі ўмовамі таго часу, «Пралеска» ўзnavіла сваю работу. На гэты раз — пад апекаю Гомельскай раённай бібліятэкі. Узначалі літаратурную суполку энтузіасты сваёй справы работнікі бібліятэкі Ніна Васільеўна Серыкава. Яе на пасадзе змяніла дырэктар бібліятэкі Людміла Іванаўна Шурхавецкая. З 2008 года на чале літаб'яднання — сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі Ева Антонаўна Дударка. Менавіта яе намаганні пры дзейнай дапамозе літурткоўскага актыву выданыя тры калектыўныя зборнікі.

Новы выйшаў накладам 280 асобнікаў у выдавецтва «Рэдакцыя газеты «Гомельская праўда»». Ён мае чатыры раздзелы. У першым — «Вечнае пяро» — змешчаны творы тых, хто стаяў ля вытокаў гэтага літаб'яднання, а таксама проза вядомых пісьменнікаў Васіля Ткачова і Уладзіміра Гаўрыловіча.

Другі, самы вялікі раздзел («Агульны сшытак»), уключае ўзоры творчасці аўтараў як вядомых па публікацыях, так і меней знаёмых чытачам, але, тым не менш, вартых увагі. У тым ліку — творы трынацці лаўрэатаў абласной прэміі імя Кірылы Тураўскага.

У раздзеле «Вы не чужыя тут» змешчаны творы тых, хто афіцыйна не з'яўляецца членам «Пралескі», але падтрымлівае з ёю цесныя стасункі. Гэта паэты і пісьменнікі з гарадоў-суседзяў: Добруша, Рэчыцы, а таксама — з Расіі. У ліку апошніх Леанід Север — ініцыятар літаратурнага праекта «Берагі дружбы». У «Пралеску» штогод прыходзяць новыя аўтары. Літаратурныя вопыты маладых змешчаны ў зборніку пад загалоўкам «Слова маладым».

Кніга выйшла пры падтрымцы Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і Гомельскага райвыканкама. Фінансавую падтрымку аказалі ААТ «Сцяг Радзімы» і Гомельскае аддзяленне Фонду міру. У афармленні кнігі ўзялі ўдзел мастачка Юлія Зубрыцкая, а таксама выпускнікі і навучэнцы Гомельскага мастацкага каледжа.

Галіна РАГАВАЯ

Віктар ШНІП

Зіма

Поўня — адзіны нязгасны ліхтар
на ўсё свет
Птушкам належыць,
якія ля зорак жывуць...
Бацька з паветкі ў вядры з'іржавелым
брыкет
Моўчкі прынес і ўжо ў печцы зноў макі
цвітуць,
Тыя, якім не патрэбна зямля і вада,
Тыя, што стануць, адцвінуць,
зямлёй і вадою.
З коміна дым выцякае — далёка відаць,
Нават далей, чым мы думалі ўчора
з сястрой,
Гледзячы на фотаздымак, дзе бацька яшчэ
Сам малады і за нас на сто год маладзей.
Наш фотаздымак, як лёд, пад якім не цячэ
Час, як і слёзы драбноткія ў лялькі з вачэй,
Лялькі любімай, якой тут на здымку
няма...
Поўня — адзіны нязгасны ліхтар на ўсё свет.
Доўгая сёлета, быццам бы вечнасць, зіма.

Бацька з паветкі ў вядры з'іржавелым
брыкет
Не прынясе, і чакаць тут яго нам дарма...
Зіма...
* * *
што не змыта дажджамі схавалеца
снегам
і навокал зноў будзе святло і спакой
зноў па Вільні ідзе малады Леў Сапега
і сабак ён вядзе як князёў за сабой
і за ім ты па вулках віжэш уночы
і не бачыш на бруку крыві і слядоў
па-над Вільняю сум расціпаецца воўчы
і ніхто не выходзіць з сябе і дамоў

спяць усе і на вулках якія пад снегам
прастасе былое святло і спакой
і па Вільні ідзе пасівель Сапега
і князёў як сабак ён вядзе за сабой
* * *
Мароз за трыццаць. Вымерзлі аблогі.
Дубы трашчаць, як ветразі ў буран.
І грэцца ля коміна сарока,
І прад табой, як белы акіян,
Зіма, якой цяпер канца і краю,
Здаецца, не было і больш няма.
І ты не знаеш тут, і я не знаю,
Чаму такая лютая зіма.
Але мінецца і яна,
вясною
Усё, што жыць захоча, ажыве,
І над зямлёй, амытаю вадою,
Царкоўны звон з малітвай паплыве,
І паляціць ад коміна сарока,
Раскажа ўсім, як мерзла тут зімой,
Хоць да вясны цяпер яшчэ далёка,
Як да агню, што ў печцы прад табой...
* * *
Жыві зімой і лета не чакай,
Бо лета можа і не быць зусім...

Нам сонца апаліла небакрай,
Згарэла, вецер замарозіў дым,
І снег засыпаў чорныя палі,
Варона па-над ліпаю сівай,
Як сцяг пірацікі. Хатаў караблі
Не даплылі да прыстані староі,
Да лесу, у якім жывуць ваўкі,
Што поўню любяць і сваё выццё.
Кусты ў сняхгах — пустыя астраўкі,
Але ў іх замышылася жыццё,
І ты жыві зімой і не чакай,
Што прыйдзе хутка час твой залаты.
Няма віна, дык пі яшчэ чаі,
А вершы не ідуць, пішы лісты
Далёкім зоркам, што ў начы маўчаць
І спухаюць, як тут мы не маўчым.
Дрымотна хатаў караблі дымяць —
Іх ветразі рассыпаліся ў дым.
Жыві зімой і лета не чакай.
Не кожны дачакаецца цяпля.
Запала знічка зноў за небакрай.
Па поўні поля сцезка пацякла
І знікла ў цемры, нібы ў кулаку
Скупая і самотная сляза...
І Бог да неба прытуліў ішчаку,
І з рук у смерці выпала каса...

* * *
пабітыя ішчалем родныя сцены
у скрутку драмы як жалезныя вены
жалезнага часу які адбышоў
які ўжо сюды больш не вернецца зноў
у эстую хату дзе ты нарадзіўся
адкуль ты пайшоў і ў вятрах заблудзіўся
пчалой адзінокай што кветкі шукала
пакуль разам з кветкамі ўшчэнт
не прапала
пабітыя ішчалем чорныя сцены
пісьмёны старыя вякоў габелены
вісяць павуцінай на бэльках ля столі
ніколі ніколі ніколі ніколі
не будзе таго што аднойчы сышло
у вокнах як лёд пажайцелае ішло

і ты соннай мухай што тут ажыла
імкнешся да вокнаў да нітак святла
і б'ешся душою і ў поле ляціш
дзе слуп пачарнелы стаіць а быў крыж
* * *
пад сонным снегам лёд вада пад лёдам
і ты ідзеш не чуючы зямлі
яловы лес стаіць зялёным плотам
за гэты плот зляцелі жураўлі
пакінуўшы табе сваю самоту
і ты цяпер нібыта партызан
які чакае з хлебам самалёта
глядзіш у неба дзе плыве туман
як вораг твой якому сонца сніцца
і будзе сонца як памрэ зіма
і жураўлі зноў прынясуць сініцам
усё чаго цяпер у іх няма
пад снегам трэсне лёд вада з-пад лёду
затопіць пачарнелыя палі
з-пад лесу вягляне нібы з-пад плоту
травы агонь нібыта край зямлі

* * *
не азіраецца ідзеш па снежным полі
і ведаеш не вернешся сюды ніколі
як не вяртаюцца ўчарашні
дзень і вецер
і лес на небакрай назваю ў газеце
чарнее тэксту больш ніякага няма
ды нават дурню зразумела тут зіма
і ты ідзеш і снегу чыстая папера
і поўні жоўтай прыляцела фанера
цябе нервуюць як загнаннага ваўка
у рытм жыцця змарылася махаць рука
і сумка на плячы нібыта з камянямі
а там жа вершы што камяні
не спаў начамаі
і хлеб звуглеў які нядаўна быў як гліна
а ў галаве нібы агонь жыве жанчына
не азіраецца ідзеш па мёртвым полі
і снег крычыць таёў ніколі ўжо ніколі

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Анлайн-марафон

У інтэрнэтаўска-мабільным марафоне
Як самога чалавека нам не страціць?
Няма пазнак «любоў»,
«спагада» на смартфон —
Іх не вырасіш на паўпустым субстраце.
І не адчуеш там сапраўднага сумоўя,
Бо працэсар вырашае ўсе задачы.
Ён праграмуе вам няўзнае іматслюе,
Даклярае вам удачы і няўдачы.
І не напружаецца памяць, бо ўсё гэта
Захваецца без высілкау на карце.
У паўцінны быць на сувязі — вось мэта
Ды яшчэ хапі у маладым азарце.
Усе выкладваюць пасты свае і сторы,
І сацсеткі стракаюць адной лухтою.
Так і працэсы віртуальнае прасторы
Прывядуць да разумовага застою.
У пацішэльым праз анлайны наваколлі
І спагада, і любоў цяпер не ў модзе.
Але ў сучасным ледзь не карнавальным
коле
Не заменіць іх ніякія эмодзі.

Настальгія па мінулым — ты дзяцінства,
Малалецтва і юнацтва яснацвет,
І сябрыны непарыўнае адзінства,
І малечы па траве расісты след.
Настальгія па мінулым — гэта вецер,
Які пеціў наш каханневы матыў,
Яго гушкаў на нябесна-сінім веці
І сцярог ад разбуральнай нематы.
Настальгія па мінулым — гэта сонца,
Што паліла ў хаце спадчыны агмень,
Зазірала сваім промнем у аконца
І святла пускала раниніні струмень.
Настальгія па мінулым — гэта згадкі,
Бо яна ўжывае толькі прошлы час
І звычайна адкідае сваркі-звядкі,
Каб сябе пацешыць — моўцу-слухача.

Настальгія па мінулым — гэта мроя,
Што глядзіць заўсёды ўпэўнена назад.
А жыццё яе надзейна абяззброіць,
Каб наперадзе пабачыць райскі сад.

Жарынка каханья

Жарынка каханья пакуль яшчэ цепліцца,
Не дай ёй пагаснуць зусім.
Ці дождж на дварэ, ці лютуе мяцеліца,
Жарынку ў далонях нясі.
Яна не абпаліць жыцця чалавечага,
Яна — быццам той светлячок,
Яна — бы паходня ў імкненні да вечнага
І можа падставіць плячо
Тады, калі зменшыцца клопат
пра блізкага,
Калі засмыліць недавер,
Калі траціш сілу пад цяжкай валізкаю,
Калі ў кут загнаны, як звер.
Жарынка каханья, не будзь абьякавай
Да кожнай праявы хлусні,
Не дай, калі ласка, ёй шанцу ніякага
Праз вернасць сваёй цепліні.

* * *
Заходзіш. І вітаецца. А вочы
З даверам пазіраюць і тугой.
А смех твой іскрамётны і прарочы,
Бы ўсюды бескапапотнасць і спакой.
Адкуль тады трывога падступіла,
Трымае за душу — яна смыліць

Ад спёкі, завірухі, ветру, пылу
І сохне, нібы ў стэпе кавылі?
Не вернеш той настрой, калі чаромха
П'яніла нас у вяснім харастве
І звон далёкі ледзьве чутна бомкаў,
Вяшчаючы каханню доўгі век.
А час ужо не той. «Да пабачэння».
Не, схлусіў. Лепш усё ж сказаць «Бывай».
І час былы не мае ўжо значэння,
І сказ, што пачынаецца з «Давай...».
Нечаканае «кахая»
Фразы даходзілі да небакраю,
Іх паглынала няможа міжчасце,
Толькі адзінае слова «кахая»
Рэхам вярталася ў пошуку ішчасця.

Птахам лунала над сонечным гаем,
Месяца не бачыла, дзе прытыніцца,
Клікала, звала: «Кыхаю», «Кыхаю»,
Не баючыся раскрыць таямніцу.

Цішу захоўвала вёска глухая,
Горад маўчаў — не яму чуць уздыхі.
Меншала, меншала моц у «кахая» —
Ды аднаго ўсё ж кранулася слыху.

Быццам са сховаў нябеснага раю,
Быццам з глыбіняў бяздоннага мора,
Мне, як адказ, прагучала «кахая» —
Голас твой ціхі з канца калідора.

Твая самота
Л.
Мне не ўцяміць твайго байкоту,
Бо прыблізна за тры кіламетры
З болю стогне твая самота,
Расхістаная бурным ветрам.
Яна моцна планку трымае,
Свой узровень не без прычыны:
Сцерці згадкі зямнога раю,
Прышчэціць незямельны ваўканы.
Ужо рукі ў яе кайданах,
Ногі скуты надзейным путам.
Вось да думак дайсіць складана:
Не абдыжешся пэўным
статутам.

А самота цябе фізічна
Не пускае ў святліцу мрояў,
На планету надзей крынічных,
Дзе гапоўнымі —
толькі двое.

Калі ў гэтым адна прычына —
Не парваць табе пугы-кайданы, —
То сваім каханнем няспынным
Я прыспешу вынік жаданы.

Прыляч вастракрылым птахам,
Праметэем знішчу аковы —
Будзем разам пад родным дахам
У святліцы-планеты сховах.

Малюнак Яны Будовіч.

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Чаму Прылукі такую назву займелі

З цыкла «Тапанімічныя казкі Міншчыны»

Прылукі — даволі вялікі агра-парадок Мінскага раёна. Ён уваходзіць у склад Сеніцкага сельсавета і знаходзіцца ўсяго за 5 кіламетраў ад Мінска на беразе ракі Пціч.

Існуе мясцовая легенда, якая тлумачыць, чаму ж населены пункт Прылукі такую назву займеў, і менавіта гэтую легенду паклаў у аснову свайго апавядання «Прылукі» адзін з першых беларускіх пісьменнікаў Карусь Каганец (Казімір Кастрэвічкі).

Нібыта жыў тут калісьці знатны баярын Яраслаў са сваёй жонкай Люблянай. А потым пайшоў ён на вайну, і прыйшла вестка Любляне, што загінуў яе муж. Пасля гэтага пачала жыць Любляна з сябрам Яраслава, таксама знатным баярынам, але нечакана вярнуўся жывым Яраслаў...

І вось што было далей...
«Ханіліся спярыца за шаблі, — піша ў сваім апавяданні Карусь Каганец, — а далей Яраслаў, адумаўшыся, кажа: «Адзін з нас павінен умерці, дык няхай Бог судзіць каму. Вазьмі ты сабе лук і сагайдак з стрэламі і ідзі на гару за рэчку, а я вазьму сабе і стану на гэтай гары, і будзем страляцца». Як сказаў, так і ўчынілі: выпусцілі па страле — нічога, выпусцілі па другой — нічога, а па трэцяй як выпусцілі, так абодва аж асунуліся, як два падкошаныя каласочки. Тое месца з тых пор Прылукамі стала звацца».

Цікавая легенда, але ж чаму тады вёскі з такой жа назвай — Прылукі — маюцца ў Брэсцкім і Карэліцкім раёнах?

Хутчэй за ўсё, назву сваю Прылукі атрымалі ад тэрміна «лука», што значыць «дугападобны паварот ракі», у дадзеным выпадку — Пцічы. Паселішча, якое заснавалі якраз «пры гэтым рачным павароце», — Прылукі. Усё правільна і лагічна, хоць мне легенда пра баярына Яраслава і яго жонку Любляну падабаецца куды больш...

І таму вырашыў я ўласную тапанімічную легенду аб паходжанні назвы паселішча Прылукі стварыць.

Нібыта жылі калісьці ў гэтай мясцовасці два браты, і розніца ў гадах паміж імі была даволі значная: калі старэйшы брат ужо амаль дарослым дзедкоўкам стаў, то малодшы быў яшчэ не падлеткам нават, а зусім горкім дзіцём.

Жылі браты ўдвух, бо намерлі бацькі іхнія, калі чорная хвароба чума ў гэтыя мясіны завітала. Таму старэйшы брат Даніла замяніў малодшага бацькоў і заўсёды аб ім клапаціўся, за што і паважалі яго ўсе суседзі. А яшчэ паважалі людзі старэйшага брата за тое, што быў ён адметным стралком з лука, і ў гэтым ніхто не мог з ім параўнацца.

А малодшага брата звалі Сымонкам. Вельмі ганарыўся Сымонка сваім знакамітым братам і ва ўсім хацеў быць на яго падобным, асабліва ў стральбе з лука. Даніла зрабіў для яго невялікі лук, і малы штодзенна трэніраваўся ў стральбе, але, на жаль, пакуль што далёка яму было ў гэтым да брата...

Затое, калі Даніла кудысьці накіроўваўся, Сымонка са сваім дзіцячым лукам з гонарам ішоў побач, і вясцоўцы жартам называлі братаў «Прылукамі», што значыць: «тыя, хто заўсёды пры луках знаходзіцца».

Але ні Даніла, ні Сымонка не крывіліся на гэтую мянушку, наадварот — ганарыліся ёю...

Ішлі гады. Малы Сымонка вырас, ператварыўся ў зграбнага, прыгожага юнака, а Даніла зусім дарослы стаў, ажаніўся. Але жылі яны па-ранейшаму разам: Даніла з жонкай і Сымонка, якога ўсё часцей Сымонам называлі.

Дый мянушка Прылукі таксама не забылася, бо хлопцаў з імёнамі Сымон альбо Даніла было ў тым паселішчы некалькі, а калі казалі: «Сымон Прылука» альбо «Даніла Прылука», то адразу ж зразумела было, аб кім гаворка.

І ўжо даўно меў Сымон сапраўдны дарослы лук, і страляў з яго гэтак жа хутка і трапна, як і брат старэйшы.

Жонку Данілы звалі Люблянай (гэта я зыходзячы з той мясцовай легенды яе так назваў), і была яна намнога маладзейшая за свайго мужа. І трэба ж было такому здарыцца, што закахалася яна ў Сымона, і ён яе таксама пакахаў шчыра.

Пакахаць пакахаў, але, брата свайго паважаючы, нічым не выдаў Любляне сваіх палкіх пацуючых. Толькі яна ўсё роўна аб гэтым, калі і не ведала дакладна, то, здаецца, здагадалася.

І толькі сам Даніла ні аб чым такім і не падазраваў нават.

Але бачыў, што занепакоены нечым брат малодшы, гняце яго штосыці. Устрыжываўся Даніла, пачаў у Сымона дапытывацца. А што было таму адказаць?..

Таму і не адказаў ён нічога, проста пастараўся перавесці размову на іншую тэму.

Працавітымі былі браты, таму і гаспадарка ладная. А яшчэ на паляванні ў лес часта хадзілі і амаль ніколі без здабычы не вярталіся.

Вось аднойчы сабраўся Даніла на паляванне. Яшчэ на самым досвітку выйшаў з хаты і ў лес падаўся, а Сымон застаўся дома, каля хаты штосыці рабіў...

І раптам падышла да яго Любляна і нечакана прынахалася ў каханні.

Прызналася, змоўкла ў каханні адказа. Але нічога на адказу ёй Сымон, і тады схпіла Любляна яго за руку і дадала:

— Ты ж таксама кахаеш мяне, я гэта бачу! Што ж рабіць, калі так здарылася? Асцарожна вызваліў Сымон руку і толькі пасля гэтага адказаў:

— Так, я таксама кахаю цябе, Любляна, і ў гэтым няшчасце маё! Бо Даніла мой брат і нават болей, чым брат, бо за бацьку і за маці быў ён для мяне маленькага! І ведай жа, што я хутчэй памру, чым такую крыўду брату свайму нанясу!

— Ведай жа, што я таксама кахала ра-ней Данілу, — прашаптала Любляна. — Вельмі кахала, а потым здарылася тое, што здарылася! Калі б цябе не было, нікога іншага не пакахала б я, акрамя Данілы! Але ты ёсць — і ў гэтым няшчасце маё!

Прагаварыла гэта Любляна, заплакала і прэч пабегла. А Сымон сеў на калоду (ён перад гэтым дрывы секчы збіраўся), абхапіў галаву рукамі і таксама заплакаў.

А таго не ведаў Сымон, што лопнула цецыва лука ў Данілы, а запаснога ён чамусьці не ўзяў. Таму і вярнуўся па яе дадому і, ужо падыходзячы да хаты, пачаў размову жонкі і брата.

Нічым не выдаў сваёй прысутнасці. Стоячы за хатай, выслушаў усё, аб чым яны тут размаўлялі, а потым павярнуўся і зноў у бок лесу накіраваўся, так і не змяніўшы цецывы.

Ажно пабалеў Сымон ад гэтых слоў брата, ажно здрыгануўся ўвесь...

— Я табе за сына быў, браце, а ты мне за бацьку! — не прагаварыў — нават прашаптаў. — І калі бацька не можа сына забіць, як жа ў сына на бацьку рука падымецца?! Лепш я сыду куды-небудзь, як мага далей з мясіні гэтых?

Але матлянүү галавой адмоўна Даніла. — Калі сыдзеш ты, — прагаварыў ён з горыччу, — то і Любляна мяне пакіне, пойдзе па свеце цябе шукаць! А я без яе жыць не змагу, ды і ты таксама не зможаш! Таму адзін з нас загінуць павінен, а другі шчасце Любляне даць! І тым, хто загінуць павінен, буду я!

— Ім буду я! — адказаў Сымон. — Я, а не ты!

Паглядзелі браты адзін аднаму ў вочы, і кожны зразумеў, што не адступіцца другі ад свайго намеру.

— Тады вось што я прапаную! — сказаў Даніла, і голас яго задрыжаў. — Ададзім жа справу на боскі суд. Завяжам сабе вочы і развідземся на процілеглыя бакі паляны. Выгукнем потым, каб ведаў кожны, дзе другі стаіць, і пусцім стрэлы! Толькі пакліяні мяне, брат, што будзеш ты на мой голас страляць, а не кудысьці ўбок!

Пабалеў Сымон, зразумеўшы, што разгадаў Даніла намер яго.

— Пакліяні, брат! — паўтарыў Даніла.

— Клянуся! — прашаптаў Сымон. — Пакліяні ж і ты таксама!

— І я клянуся! — прагаварыў Даніла. — А зараз завяжам адзін аднаму вочы.

Завязалі яны адзін аднаму вочы, разышліся, як дамаўляліся. Ускінулі лукі, чакаюць... і раптам...

— Стойце! — пачулі яны голас Любляны. — Спыніцеся!

Сарвалі браты павязкі з вачэй і бачыць: стаіць непадалёку Любляна, у руцэ ў яе кінжал востры.

— Я ва ўсім вінавата! — прашаптала яна. — І таму не варта таго, каб адзін з вас ад рукі брата загінуў, а другі — забойцам роднага брата стаў!

Прашаптала так Любляна і ўдарыла сябе ў грудзі кінжалом. І вострае лязо да самага сэрца адразу ж дайшло, і сканала жанчына яшчэ да таго, як нежывая на зямлю завалілася.

Кінуліся да яе браты, калі зразумелі, што адбылося. Потым нейкі час моўчкі каля мёртвай Любляны стаялі.

— Я не змагу жыць без яе, брат! — прагаварыў Даніла. — А ты?

— Я яе змагу! — сказаў Сымон і адкінуў павязку. — Значыць, абыдземся без павязак, брат!

Зноўку разышліся яны, зноўку нацягнулі лукі.

— Зможаж патрапіць мне ў самае сэрца, брат? — прашаптаў Сымон.

— Змагу! — прашаптаў у адказ Даніла. — І ты зможаш! Нездарма ж я столькі гадоў вучыў цябе гэтаму...

Потым яны памаўчалі крыху.

— Бывай, брат! — прашаптаў Даніла.

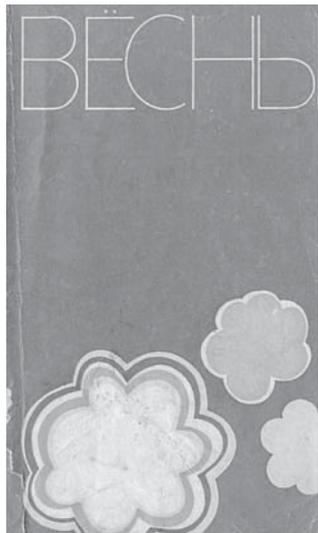
— Бывай, брат! — нібы рэхам адазваўся Сымон.

Разам пусцілі яны стрэлы, разам зваліліся мёртвыя на зямлю, бо трапна пацэлілі абодва, у самыя сэрцы...

Калі знайшлі іх нежывых вясцоўцы, то амаль адразу здагадаліся, што адбылося. Пагаравалі яны аб братах і аб Любляне таксама, але жыццё далей працягвалася, і праз нейкі час засталася аб сумнай гэтай гісторыі толькі мясцовая легенда. Ды яшчэ лес той пачалі людзі Прылукамі называць, у памяць аб братах-лучніках. А затым назва гэтая на вёску перакінудалася і ажно да нашага часу нязменнай дайшла.

Звон сакавіцкіх паэтычных ручаёў

У 1977 годзе накладам 4700 экзэмпляраў выйшла кніга вершаў студэнцкага літаратурнага аб'яднання «Узлёт». Крыху патрапаная (вельмі часта я браў яе ў рукі з таго дня, калі ў 1978 годзе яна мне, школьніку, трапілася), яна і цяпер — у майёй хатняй бібліятэцы. Як дарагі кніжны рарытэт... Так, гэта не інкунабула, ды і не палеатып, ды нават не антыкварная кніга. Гусь ж — рарытэт, які нячаста сустранеш у букіністичных крамах ці кнігарнях Мінска, дзе ёсць букіністычныя аддзелы...

Укладанне і прадмова належаць кіраўніку літаба'яднання «Узлёт» прафесару Алегу Лойку. У зборніка ёсць і рэдакцыйная калегія — дацэнт А. Волк, прафесар М. Ларчанка, дацэнт В. Казлова.

Вось што піша Алег Лойка пра аўтараў «Вёснаў»: «Усе яны — студэнты Беларускага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна — розных курсаў, розных факультэтаў. Іх кніга адкрываецца забавнымі радкамі першакурсніцы філалагічнага факультэта Вольгі Русілі. А поруч з імі — вершы яе аднакурснікаў Уладзіміра Мазго, Віктара Стрыжак, Міколы Мінзера, студэнтаў факультэта журналістыкі Алесь Усені, Тадэвуша Чарнавуса, Леаніда Пранчака. Уладзімір Марук, Алесь Пісьмянкоў, Уладзімір Ківатыцкі — студэнты другога курса філалагічнага факультэта стацыянара; на вачэрні аддзяленні факультэта займаюцца Кастусь Жук, Алесь Пісарык; на аддзяленні беларускай і рускай мовы і літаратуры завочнага факультэта — Алесь Емельянаў. З чацвёртакурснікаў

філфака ў зборніку выступае Яўгенія Мальчэўская. Мікола Мятліцкі, Тамара Купрэвіч, Яўген Гарадніцкі — сёлетнія выпускнікі філфака».

«Неба ў спакоі, зямля прамаўчала... // Што не парадаваў першы мой крок?.. // Слоў захалпення і горадзі — мала? // Голас мой — ветрык?.. Рвануўся і змоўк?.. // Справы патрэбны?.. Дык скоря я, скоря. // Скоря калоссем маім зямля // З небам зашэпча... Дзень добры, прасторы, // Свежаўзарана вёснаў ралля!..» — з верша «Я — камсамолка...» Вольгі Русілі, якую сёння больш ведаюць не як паэта, а як вучонага-літаратуразнаўца, кандыдата філалагічных навук.

Гэтым вершам і падборкай першакурсніцы і адкрываюцца «Вёсны».

Па-рознаму склаўся лёс аўтараў кнігі. Уладзімір Мазго і зараз актыўна працуе ў паэзіі. Ён зьяўляецца і аўтарам тэкстаў літаральна соцень песень... І ў «Вёснах» — яго прадстаўнічая падборка. Першы — вялікі верш «Барвовыя макі (маналог ветрана)». Прачытаўшы ўжо многія кнігі У. Мазго, выдэдзеныя ў розныя дзесяцігоддзі, я нават неак і шкадую, што ён болей піша для юнага чытача. З той «вёснаўскай» падборкі Валодзі Мазго мне найболей тады, амаль паўвека назад, прыйшоўся да спадобы верш «Падлесак» з эпіграфам з Алесь Рязанава: «...Тады выстойваюць падлескі, // Калі выстойваюць лясцы». А вось сам верш:

У сінім мроіве пралесак,
Сярод абветраных бяроз
Вясной абноўленай
Падлесак
З глыбін прабіўся
Да нябёс.

Нібы струна,
Рука чакала
Звонкагалоса сасна...
І гэты сьвіш аптаў:
— Настала!..
Яна — сапраўдная вясна...

На старонкі кнігі ў тыя, школьныя, гады я ўклеіў выразкі з іншымі публікацыямі аўтараў «Вёснаў»: вершы Уладзіміра Мазго (адчуваю па паперы, па шрыфтах, што з «Піянера Беларусі»), Леаніда Пранчака, Яўгенія Мальчэўскай, Міколы Мятліцкага, Кастуся Жука (дакладна — з «Чырвонкі»: верш «Школьнікі ў ліцейным»).... Ужо многіх з аўтараў

кнігі няма на белым свеце, яны паліяцелі да зор... Алесь Емельянаў, Уладзімір Марук, Алесь Пісьмянкоў, Віктар Стрыжак, Яўгенія Мальчэўская, Мікола Мятліцкі... Хтосьці адшоў ад паэтычных клопатаў. А хтосьці паспеў адолець вышыні майстэрства, нават нягледзячы на кароткае жыццё. Як, напрыклад, Алесь Пісьмянкоў... Шкада, што не так шмат яго кніг засталася. Яны і зараз усе ў памяці — «Белы камень», «Чытаю зоры», «Планида», «Вершы», «Журналь над студнямі», «Я не памру, пакуль люблю»... А якія дзіцячыя вершы ён пакінуў!.. Мне здаецца, што іх будуць чытаць і надалей нашы ўнукі і праўнукі.

«Вёсны» з сімпатычнай сіній вокладкай Генадзя Малышава і яго адметным малюнкам, графічным партрэтам Дзяўчыны Вясны на авантытуле — кніга-старт... Але яшчэ — кніга-штуршок... Ды таксама — кніга-уяўленне...

Хіба не піша сёння студэнцкая моладзь вершаў?! Дык дзе новыя калектыўныя зборнікі сучасных літаратурных аб'яднанняў?! Дзе тыя кнігі, якія павінны стаць распадам пра паэтычныя філфакі, якія абавязаны разьсіцца па школах усёй краіны?! Так, у некаторых творах відаць фармалізанасць, залішня паэтэтыка. А можа гэта толькі наў, які быў уласцівы ранейшаму часу?.. Але ж усё адно складваецца ўражанне аб маладой паэзіі. Становіцца зразумелым, што над вершамі працавалі, іх рэдагавалі, іх — што, відаць, для пачаткоўцаў самае галоўнае — абмяркоўвалі. Такія кнігі, як «Вёсны», не забываюцца, а застаюцца ў памяці, застаюцца ў ганаровай варце сапраўдных рарытэтаў на паліцах хатніх бібліятэк.

Кастусь ЛЕШНІЦА

«Гервасій Выліваха, які стаў навукоўцам...»

Забвесткі пад шчымлівым заглаўкам «Мой разбіўся анёл...» пазіраў усмешліва, адкрыты, камусьці знаёмы больш як навукоўца, камусьці — як пісьменнік, перакладчык, драматург, літаратуразнаўца, а іншым — як бард і кампазітар Серж Мінкевіч. Вечарына памяці Сяргея Леанідавіча Мінкевіча адбылася 8 снежня ў інфармацыйна-выставачым цэнтры Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. У гэты марозны дзень да будынка ішлі і ішлі навукоўцы, паэты, барды, сябры і знаёмыя Сержа, зала ледзь змагла змясціць усіх ахвотных ушанаваць памяць свайго сябра і калегі.

Ініцыятарам сустрэчы выступіў Мікола Мікуліч, пісьменнік, літаратуразнаўца, загадчык аддзела ўзаемадзейнай літаратур Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы, які падаляўся ўспамінамі і расказаў, наколькі незамэннай і значнай асобай быў для яго Серж і як сябра, і як калега, кампетэнтны спецыяліст, чыя шматбакова адораная асоба рэалізоўвалася ў самых розных жанрах. Мікола Уладзіміравіч задаў душэўны настрой усёй вечарыне, і ў зале загучалі цёплыя згадкі, вершы-прысвячэнні і бардаўскія песні.

Калегі Сержа па Інстытуце літаратуразнаўства — навуковец, выкладчык Ігар Шаладонаў, Анатоль Трафімчык прыгадвалі сябра як таленавітага, энергічнага і жыццярдаднага чалавека. На памяць прыходзілі не толькі дапамога Сержа ў пошуках рэдкай інфармацыі, гарачыя навуковыя спрэчкі, але і гульні ў адной футбольнай камандзе, праз якую таксама раскрываўся няўрымслівы характар Сержа. У гульні, як і ў навуцы, ён быў апантаным, захопленым, умеў сябе пераадоляваць і здабываць перамогу. Таму не дзіўна, што Серж праявіўся як спецыяліст нават у футбольнай дакументалістыцы, напісаўшы кнігу пра абаронцу нацыянальнай зборнай Партугаліі Раланду Фансека.

З вялікім энтузіязмам адгукнуўся Серж на запрашэнні Ігара Шаладонава сустрэцца са школьнікамі, якія з велізарным захалпеннем успрымалі яго бліскучыя расповеды, гумарыстычныя вершы і песні пад гітару. Напэўна, так адбывалася таму, што і ў самім Сержы было шмат ад дзіцячай непасрэднасці і адкрытасці.

Серж заўсёды знаходзіўся ў сваім няўрымслівым, спантаным, спарадычным пошуку. І вынікі гэтага пошуку былі непрадказальныя: ён то вынаходзіў новы

мастацкі кірунак (транслагізм), то рабіўся рок-зоркай, бо яго песні хутка пераўтвараліся ў хіты (Серж Мінкевіч быў аўтарам песень рок-гурта «Жах»), то паглыбляўся ў скрупулёзную навуковую працу — абараніў кандыдацкую дысертацыю, працаваў над доктарскай, зьяўляўся аўтарытэтным перакладчыкам-прафесіяналам. Пры гэтым юначая, дзіцячая непасрэднасць заўсёды была яму ўласцівай.

Значную частку гасцей склалі жанчыны, якія ведалі Сержа і падзяліліся цёплымі ўспамінамі пра яго. Многіх звязвалі з Сержам больш за дваццаць гадоў шчырага сяброўства, многія былі яго аднакурсніцамі, а пасля і калегамі па навуковай працы, некаторыя былі яго дарадкамі, а некаторыя — вучаніцамі. Згадваліся вясёлыя, пацешныя гісторыі, а таксама асабістыя моманты, з якіх Серж паўставаў вынаходлівым, рашучым, кляпатлівым, часам кранальна наіўным. Як трапіна заўважыла Аксана Спрыначан, «Серж — гэта Гервасій Выліваха, які стаў навукоўцам. Ён мог паглыбляцца ў сур'ёзныя пытанні, але і натхняў жыццём». Жыццялюбства Сержа распаўсюджвалася на ўсё, з чым ён судакранаўся — ад поўнай аддачы сябе творчай дзейнасці да любові да мясцін, дзе яму даводзілася быць (асабліва Серж любіў і добра ведаў Мінск).

Калі б давалася ствараць сайт, прысвечаны Сержу Мінкевічу, то на думку Веры Бурлак у воблаку тэм, якімі яна ахарактарызавала б Сержа, былі Прыгоды і Пранікненне — адначасова і дзіцячае захалпенне знешнім вялікім светам (як у яго творы «Прыгоды Какоса Маракоса»), і сузіранне самай сутнасці рэчаў.

Серж сышоў — засталіся яго навуковыя працы, мастацкія творы, песні і музыка, што гучалі ў запісе на працягу вечарыны... Уздэльнікі сустрэчы выказалі спадзяванне, што спадчына Сержа Мінкевіча, добрая памяць пра яго захаваюцца. І што Сержаў анёл насуперак працываным у абвэсты пра вечарыну радкам, на самай справе, зусім не разбіўся, а толькі мацней адштурхнуўся ад зямлі, каб ляцець і ляцець у вышыню...

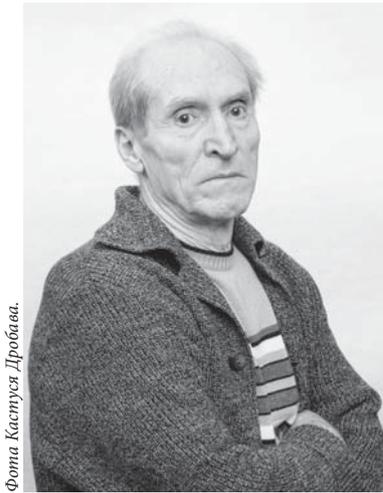
Навукова дзейнасць С. Мінкевіча была прадстаўлена літаратуразнаўчымі артыкуламі, у якіх ён даследаваў творчасць А. Міцкевіча, і пераклады яго твораў, В. Дуніна-Марцінкевіча, М. Багдановіча, У. Караткевіча. Адзін з раздзелаў выставы быў прысвечаны перакладчыцкай працы С. Мінкевіча: ён пераставіў на родную мову паэмы «Дзядзь» А. Міцкевіча, «Міндоўт, кароль літоўскі» Ю. Славацкага, а таксама творы З. Герберта, Б. П. Шэлі і інш.

Інга БЯЗЛЕПКІНА,
навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы НАН Беларусі

Фота даслана аўтарам

Жывога жыцця летапісец

Алегу Ждану — 85

Фота Кастуся Дробыча.

Алег Ждан.

важыць, што пісьменнікі такога маштабу, як дзесяцігоддзі ў Беларусі, ён піша на рускай мове, на добрай рускай мове, што толькі спрыяе яму ў мностве публікацый у расійскай літаратурна-мастацкай перыёдыцы), — сярод абаронцаў, а можа быць, і воінаў у сцягджанні сапраўдных мастацкіх прыярытэтаў. Заўважым: тых прыярытэтаў, што вынікаюць з жыцця, што пабудаваны на пісьменніцкім веданні навакольнай рэчаіснасці. Гэтая рыса прозы нашага таленавітага сучасніка выявілася яшчэ на пачатку яго творчых дарог. У самай першай публікацыі, якой стала апавяданне «Санька, Туся і брыгадзір», надрукаванае ў 1963 годзе ў газеце «Літаратурная Россия».

Вядомасць прынесла аповесць, якую ўдалося змясціць у «Юности» — «Во время прощания». Родам з Магілёўшчыны, Мсціслава, пісьменнік, перад тым, як прыйсці да сваіх першых кніг, паспеў змяніць нямаля рабочых прафесій. Пасля заканчэння гісторыка-геаграфічнага факультэта Магілёўскага педагагічнага інстытута ў 1960 годзе працаваў слесарам, дыспетчарам на будаўніцтве Карагандинскага металургічнага камбіната ў Цеміртау, затым у Прыташкенскай геофізчнай партыі, на Брацкім леснапрамысловым комплексе. У 1963 годзе вярнуўся ў Мінск. Працаваў амаль дзесяць гадоў — з 1963 да 1972-га — на Мінскім трактарным заводзе: абрубшчыкам, грузчыкам, выбывальшчыкам, наждачнікам, начальнікам змены. Паралельна завоучна вучыўся ў Літаратурным інстытуце імя М. Горькага, які скончыў у 1969 годзе. А яшчэ былі Вышэйшыя курсы сцэнарыстаў і рэжысёраў у Маскве... І першая кніга

пабачыла свет толькі ў 1975 годзе — «Во время прощания». Адна за другой пачалі з'яўляцца публікацыі ў часопісах «Нёман», «Новый мир», «Знамя», «Дружба народов», «Юность». І за ўсёй гэтай працай стаяла жывое жыццё, героямі ў яго творы, у яго кнігі прыйшлі простыя людзі. Сведчаннем таго і самі назвы кніг Алега Ждана: «У гасцях і дома», «Знаёмы», «Па абодва бакі праходной», «Самастойнае жыццё»... За кнігу «Геній» (назву ёй дала невялікая аповесць, ужо сама часопісная публікацыя якой у «Нёмане» ў час, у самы пік страты многіх мастацкіх каштоўнасцей, нармальнага уяўлення пра літаратуру, захапіла чытацкую свядомасць, нагадала і чытачу, і крытыцы, што літаратуру «забіць» не так і проста) Алег Ждан адзначаны Нацыянальнай літаратурнай прэміяй Беларусі. Іншых узнагарод у пісьменніка, здаецца, няма... Хаця... У Алега Ждана ёсць самая галоўная ўзнагарода, якая, пэўна, дае яму сілы ісці ад кнігі, рабіць новыя адкрыцці, — шырокае прызнанне чытача. Часопісы з яго публікацыямі, яго кнігі не залежваюцца ў кнігарнях, прыцягваюць увагу ў бібліятэках...

Некаторы час назад неспадзяваным адкрыццём для чытача сталі гістарычныя творы пісьменніка — «Князь Мстиславский», «Государыня и епископ». Герой рамана пастаўлены перад выбарам. Князь адчыняе вароты перад маскоўскім войскам, каб не было кровапраліцця. І затым пакутліва разважае, каму, якому цару прысугу на вернасць даць... Раман быў надрукаваны ў часопісе, двойчы выдадзены ў кніжным фармаце. Не відаць яго нават у букіністычных крамах. Як мне падаецца, твор мог бы стаць асновай цікавага, доволі дынамічнага мастацкага кінафільма. Шукаюць жа кінематаграфісты, прадзюсары вартых твораў для ўвасаблення ў кіно!.. Агледзьцеся, прачытайце!.. Не пашкадуеце. Упэўнены, у такога фільма будзе глядач не толькі ў нашай краіне...

Алег Ждан выявіў свае таленты і ў дзіцячай літаратуры. У апошнія дзесяціпятнаццаць гадоў з'явіўся цыкл яго аповесцей, адрасаваных юнаму чытачу рознага ўзросту. Ізноў ён, пісьменнік-рэаліст, наперадзе. Такіх твораў, як «Прынецца: маленькая аповесць з прызнаннем і загадкай», сапраўды не хапае сённяшнім школьнікам. Твор, дарэчы, перакладзены і на беларускую мову. А літаральна днямі ў Выдавешкім доме «Звязда» пабачыла свет кніга Алега Ждана «Урод», ізноў жа адрасавана юнаму чытачу.

...Доўгі час Алег Аляксеевіч працаваў рэдактарам аддзела прозы часопіса «Нёман». Пра яго рэдактарскую патрабавальнасць да рукапісаў, да прынесеных у рэдакцыю аўтарытэтных часопіса апавяданняў, аповесцей, раманаў і зараз ходзяць легенды. І ў гэтым — увесь Алег Ждан, патрабавальны і да сябе, да плёну тых мастацкіх пошукаў, якімі жыве больш як паўстагоддзе.

Раман СЭРВАЧ

«Не расце трава забыцця...»

Ёсць у Рыгора Іванавіча верш «Партызанская маці» з падзагалюкам «Ля карціны Юзафа Пучынскага». Памятаю, пры знаёмстве з гэтым творам перажыў такое ўражанне, што і не ў сэнс паэтычных радкоў загляблюся, а бачу саму карціну, на якой адлюстравана простая беларуская жанчына. Аднак такой яна была ў жыцці мірным, даваенным. Калі ж чорным крылом накрыла родны небасхіл вайна, гэтая сялянская працаўніца стала гераніяй. Не, сама яна не ваявала. За зброю — вінтоўкі і аўтаматы — узяліся іншыя. Сярод іх і яе сыны. Не здрадзілі Радзіме, не заплямілі сваё сумленне. Інакш і быць не магло. Так выхавала іх Маці. Гэта таксама подзвіг. Маральны, сапраўдны подзвіг беларускага духу. Само гэтае палатно я не бачыў. Аднак уяўленне аб тым, як выглядае, атрымаў. Дзякуючы гэтаму вершу Рыгора Барадуліна:

Не расце трава забыцця
Пад балючым карчом —
Пад крэмем.
Захавальніца дрэва жыцця
Стала дрэвам...

Калі падзяліўся сваім уражаннем, Рыгор Іванавіч прапанаваў:

— Хочаце пазнаёміцца з Юзафам Вульфавічам?

— З задавальненнем, — адказаў я, але ўдакладніў, што гэтым днём заняты...

— Ісці далёка не трэба, — ён падышоў бліжэй да лімаўскага акна, што было ў рэдакцыйным двор.

— Бачыце двухпавярховік?

— Каля яго ці не штодня праходжу.

— У ім, — удакладніў Рыгор Іванавіч, — майстэрні мастакоў. Адна з іх — Пучынскага. Дарэчы, — заінтрыгаваў ён, — у яго нядаўна і кніга прозы выйшла. Няяжжка было здагадацца, што Рыгор Барадулін хацеў, каб я прарэцензаваў яе. Магчыма, аб гэтым ужо нават і паведаміў аўтару.

— Трэба неяк дамовіцца аб сустрэчы, — я, па сутнасці, ужо згадзіўся.

Рыгор Іванавіч усміхнуўся:

— Дамаяўляцца не трэба. Юзаф Вульфавіч сёння працуе да вечара. Я на ўсякі выпадак папярэдзіў яго, што вы можаце зайсці.

— Нават так?

— А навошта надоўга адкладваць?

— Што ж, — пагадзіўся я, — рэдакцыйныя справы пачаваюць. Пайшлі разам...

— Разам не атрымаецца.

— Спяшаецца? — злёгка пакпіў я, бо ўжо неаднаразова ўпэўніўся, што Барадулін настаянна ў бегу.

— Адзін баіцёса? — Барадулін падтрымаў жарт.

— З вамі было б аўтарытэтай, — я пачаў апрацаваць.

Юзаф Пучынскі.

З «ЛіМа» выйшлі разам. Рыгор Іванавіч накіраваўся ў метро. Я ж павярнуў у двор да будынка, што знаходзіўся непадалёку ў засені дрэў. Пагрэбную майстэрню знайшоў без цяжкасці, бо ў гэтым доме працавала не так і шмат мастакоў.

Гаспадар яе адразу зрабіў прыемнае ўражанне. Не сказаць, каб надта гаваркі, ён пра сябе расказваў не так і шмат. У гэтым і мая вина. Ведуючы ўжо, што ў яго выйшла кніга прозы, ці не адразу запытаўся пра яе. Атрымаў у дарунак, зразумела, з аўтографам. Недзе ў мяне захавалася. Кніжка не такая і аб'ёмная, у мяккай вокладцы. Выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла яе ў 1990 годзе, — «Смоленское шоссе», складаецца з апавяданняў. У ёй вельмі моцныя аўтабіяграфічныя моманты. Пра гэта я пісаў у адным з нумароў «ЛіМа», рэцензуючы яе.

На добры лад, трэба было б напісаць і пра Пучынскага-мастака. І ўвогуле чалавек цікавай біяграфіі. Ды тады пра яго жыццё-быццё шмат не распятаў. Даведаўся пазней, калі Юзаф Вульфавіч ўжо не стала. Ён у 1994 годзе з сям'ёй выехаў у Злучаныя Штаты Амерыкі, памёр у горадзе Чыкага 10 снежня 2007 года.

А нарадзіўся 19 снежня 1922-га ва Уздзе. У сям'і быў малодшым з пяці дзяцей. Яго бацька, па прафесіі каваль, мусіў ашчаджаць кожную капейку. Аднак, заўважыўшы схільнасць Юзіка да малявання, быў не супраць, каб ён паступіў у Віцебскае мастацкае вучылішча, хоць вучоба ў ім была платная. Вучобу перапыніла вайна. Юзаф Пучынскі прымаў удзел у Сталінградскай бітве, дзе быў цяжка паранены. На шчасце, выжыў, а сям'ю напаткала страшная трагедыя: сёстры і бацькі загінулі ва Уздзенскім гета. Адна з найлепшых у яго творчасці карціна — «Пасля вайны». Гэта і памяць аб тым, пра што ніколі нельга забываць. Але гэта і ўпэўненасць, што жыццё ўсё ж перамагае. На першым плане інвалід. Вобраз яго, безумоўна, збіральны, але з аўтабіяграфічнай падсвечкай. І тут жа прыгожая жанчына з букетам кветкаў...

Вучыўся Юзаф Вульфавіч у тэатральна-мастацкім інстытуце, цяперашняй Акадэміі мастацтваў, і адначасова працаваў мастаком у газеце «Зорька», палі мастацкім рэдактарам у часопісе «Работница и селянка» (сённяшняя «Алеся»). Большага поспеху дасягнуў у галіне кніжнай графікі. Аформіў больш чым 100 кніг. Але не забываў аб жывальніце, працуючы ва ўсіх яго жанрах. З творчасцю не развітаўся і на чужыне. Яго карціна «Паміць аб ахвярах Халакосту» была змешчана на вокладцы альбома «Never Forget». А партрэт Янкы Купалы Юзаф Вульфавіч падарыў мясцовай царкве.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Не працэдзаны хмар сырэдой.
Ці ня купіны закарэлі?
Ступні сталі
Карой цярдой —
Ад сырой зямлі закарэлі.

Пальцаў скручаныя карані
Намясіліся гною, гліны;
За сыноў
(Божа іх барані!)
Ногі матчыны
Мацалі міны.
Не да сноў —
Сны вяртаюцца зноў.

Допыты,
Катаванні,
Расстрэлы.
Паправодзіла ўсіх сыноў —
Аніводнага
Не сустрэла...

Пад аховай кошкі

Сімвал і знак

Жанчына-Кошка з комікаў аб Бэтмэне, Бегемот з «Майстра і Маргарыты» М. Булгакава, Чашырскі Кот з «Алісы ў Краіне цудаў» Л. Кэрала, Кот у ботах з аднайменнай казкі Ш. Перо — толькі малая частка знакавых каткоў у культуры. Апошняму герою прысвечана немалая частка экспазіцыі.

Вобраз вынаходлівага і хітрага прайдзісвіта з'явіўся раней за твор французскага пісьменніка. Лічыцца, што ён класічны герой італьянскіх казак, характарыстыкі якога канчаткова

Кошкі рабіліся і героямі тэматычных прадметаў. Так, на выстаўцы асобная зона прысвечана калекцыі ёлачных цацак, а таксама сувеніраў і падарункаў на тэму традыцыйных зімовых свят. Арганізатары звяртаюць увагу на вінтажныя музычныя скрынчкі «Kitty Cucumber» з персанажамі амерыканскай дзіцячай казкі ў святочных касцюмах.

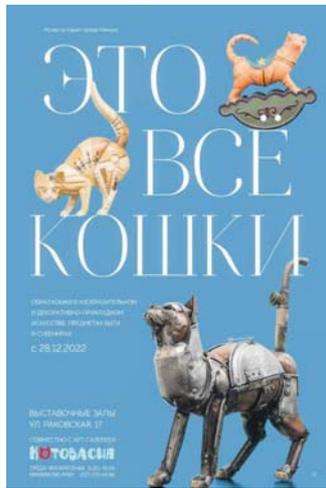
Падобныя да людзей

Яшчэ адна шырока распаўсюджаная галіна калекцыяніравання — выявы каткоў-музыкантаў. У мастацкай традыцыі можна сустрэць самыя розныя варыянты адлюстравання жывёл. Адной з самых вядомых карцін з такім сюжэтам з'яўляецца работа невядомага мастака Ламбардскай школы «Каціны аркестр пад кіраўніцтвам савы-дырыжора», датаваная 1700 годам. На выстаўцы прадстаўлены выявы з цэлым сімфанічным аркестрам каткоў і кошак у фраках і святочных сукенках, якія граюць на самых разнастайных музычных інструментах. Можна пабачыць і больш рэдкія карціны з вулічнымі музыкантамі, якія выступаюць, спадзеючыся атрымаць рыбку — галоўны ласунак прадстаўнікоў сямейства кациных.

Разынкай выстаўкі варта лічыць экспанаты, якія ўяўляюць сабой самыя разнастайныя прадметы побыту, зробленыя ў выглядзе ката. Наведальнікі змогуць даведацца, як можна ў выглядзе котак стварыць парасон, кран, чайнік, мыльніцу, шахматы і нават гіру. Такія экспанаты чарговы раз падкрэсліваюць непарўнасць кошак з людзьмі. Нельга акрэсліць межы чалавечай фантазіі і любові да каткоў. А чорная кошка, што перабегла дарогу, не прадказвае няўдачу. Яна нагадвае, што некаторыя жывёлы заўсёды побач з чалавекам.

Выстаўка працуе да 28 лютага.

Яна ЦЭГЛА

2023 год, згодна з кітайскім месячным сонечным календаром, пройдзе пад знакам Кошкі. У папярэдні раз гэта было ў 2011 годзе. Аднавядна кітайскаму гараскопу год пад заступніцтвам кошкі пачнецца ўжо 22 студзеня. Гэтая жывёла — адна з самых распаўсюджаных на Зямлі. Па розных падліках на планеце жыве каля 600 мільянаў кошак.

Катавасія

З гэтай нагоды Музей гісторыі горада Мінска сумесна з арт-галерэяй «Катавасія» 28 снежня распачаў выстаўку «Гэта ўсё коткі...». У выставачнай зале наведвальнікі змогуць пазнаёміцца з гісторыяй вобраза коткі ў мастацтве праз арт-аб'екты. Творы дэкаратыўна-прыкладнага і выяўлячага мастацтва, незвычайныя прадметы побыту і падарункі з усяго свету красамоўней за мноства кніг.

Арт-галерэя «Катавасія» вось ужо на працягу некалькіх гадоў вабіць і аб'ядноўвае аматараў сямейства кациных. За стагоддзі, пакуль кошкі існуюць побач з чалавекам, вобраз жывёл аброс

шматлікімі сэнсамі, стаў сімвалам, гербамі і неад'емнай часткай агульначалавечай культуры.

У Старажытным Егіпце кошкам пакланяліся як багам і прыносілі ахвяры. Сярэднявечныя інквізітары змагаліся з катамі, бо тыя лічыліся фамільярамі і спадарожнікамі ведзьмаў, але цалкам іх не вынішчалі, бо тыя лавілі пацукоў і шчуркоў. У беларускай культуры каты асацыяваліся з жыллом і бяспекай. Дагэтуль застаўся звычай на ўласны першы запусцаць у дом ката.

Трапіў вобраз гэтай жывёлы і ў навуковую тэрміналогію. Немагчыма ўявіць развіццё квантавай фізікі без ката Шродзінгера. Менавіта ён быў выкарыстаны ва ўяўным эксперыменце, што прапанаваў аўстрыйскі фізік-тэарэтык, заснавальнік квантавай механікі Эрвін Шродзінгер, якім хацеў паказаць непаўнату квантавай тэорыі.

Заснавальнікам незвычайнай галерэі з'яўляецца Васіль Супрунок, які больш за 20 гадоў калекцыяніруе прадметы, звязаныя з катамі. Пачынаючы з 2016 года калекцыя дэманструецца публіцы. Сродкі, атрыманыя з выстаўкі і арт-галерэі, ідуць на лячэнне і ўтрыманне бадзжных жывёл. Калекцыя «Катавасія» складае больш за 7000 прадметаў, 300 з якіх прадстаўлены на святочнай выстаўцы «Гэта ўсё коткі...».

Вытанчаныя жывёлы заўсёды цікавілі мастакоў і творцаў, нават натхнялі. Значная частка экспанатаў — цалкам унікальныя работы, якія збіраліся на працягу мноства гадоў. Сярод аўтараў прадстаўленых у экспазіцыі — вядомы беларускі скульптар, графік і мастак: Валерый Славук, Лілія Нішчык, Лізавета Пастушэнка і іншыя.

Фота з сайта kotovasia.by

Кот у ботах.

сфарміраваліся ў XVI стагоддзі. Харызматычны звер скарыў і дарослых, і дзяцей. Ды працягвае рабіць гэта і цяпер. На выстаўцы «Гэта ўсё коткі...» можна ўбачыць адмысловыя рэтра-цацкі і статуэткі. У прадметах — пазнавальны вобраз культавага героя ў касцюме мушкетэра.

сфарміраваліся ў XVI стагоддзі. Харызматычны звер скарыў і дарослых, і дзяцей. Ды працягвае рабіць гэта і цяпер. На выстаўцы «Гэта ўсё коткі...» можна ўбачыць адмысловыя рэтра-цацкі і статуэткі. У прадметах — пазнавальны вобраз культавага героя ў касцюме мушкетэра.

Святочны атрыбут

Абавязковым атрыбутам Каляды і Новага года з'яўляецца ёлка. Іглістае дрэва прынята ўпрыгожваць гірляндамі і, канечне, цацкамі. У Нацыянальным гістарычным музеі і Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага распачаліся святочныя тэматычныя выстаўкі, прысвечаныя сімвалу зімовых свят.

«Музей ёлачных цацак»

Гэты выставачны праект з'яўляецца традыцыйным для Нацыянальнага гістарычнага музея і запрашае публіку ўжо сёмы раз. Экспазіцыя разгарнулася ў апошнія выхадныя кастрычніка, стварыўшы навагоднюю атмасферу задоўга да першага снегу.

Ёлачныя цацкі даўно перасталі быць проста часовым аздабленнем на перыяд свята. Для цэлага пакалення людзей поўныя варыяцыі ўпрыгажэнняў даўно сталі цёплымі ўспамінамі дзяцінства і свят, якія адзначаліся ў сямейным коле. Асаблівую ўвагу надаюць прадметам і калекцыянерам. Добрая традыцыя ў маладога пакалення беларусаў — дарыць незвычайныя, аўтарскія ці ўласна створаныя, цацкі.

Выстаўка — толькі частка поўнай калекцыі музея, якая з'яўляецца адным з самых буйных збораў ёлачных цацак у свеце. Штогод запаснікі папаўняюцца новымі аўтэнтычнымі экзэмплярамі з усяго свету.

Вынікам плённай працы супрацоўнікаў музея стала насычаная экспазіцыя, якая падрабязна распавядае пра гісторыю свята праз галоўнае аздабленне святочнага дрэва. Шкляныя шары раскрываюць таямніцы вытворчасці з сярэдзіны XIX стагоддзя да нашых дзён. Добра знаёмыя цацкі савецкага перыяду дапамогуць старэйшаму пакаленню падзяліцца з маладымі ўспамінамі аб традыцыях і святкаванні Новага года.

Унікальныя і спецыфічныя цацкі з самых аддаленых куточкаў Зямлі пазнаёмяць са звычцамі і абрадамі народаў Еўропы, Конга, Перу, Інданезіі, Новай Зеландыі і Паўночнай Карэі. Кожная з названых краін мае свае адметныя рысы ў стварэнні ўпрыгажэнняў і ўласныя старажытныя рытуалы свята. Цацкі пераўтвараюцца ў нямыя сведкаў старадаўняй гісторыі і вяхавых традыцый.

Выстаўка зацікавіць і маленькага наведвальніка, які толькі пачынае знаёмства з традыцыямі свайго народа, і дарослага гасця, увагу якога прыцягнуць незвычайныя формы і вінтажныя лялькі. Адным з адметных месцаў экспазіцыі не першы год з'яўляецца мініяцюры інтэрактыўны калідны гарадок.

Разам з праектам арганізавана Фабрыка ёлачных цацак «ГРАЙ» («Панарыса Рэчамі Айчыны»). Дзейнічае фірменная крама, дзе любыя хваотны можа прыдаць цацку, якая прыйшла па душы.

Наведаць «Музей ёлачных цацак» можна да 23 студзеня.

«У крохкім шары мір чароўны»

З снежня ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага адчыніла дзверы выстаўка ёлачных цацак віцебскай калекцыянеркі Наталлі Кавалёвай. Рэстаўратарка займаецца збіраннем ёлачных аздабленняў на працягу 13 гадоў. На сёння калекцыя Наталлі Кавалёвай утрымлівае больш за пяць тысяч навагодніх ўпрыгажэнняў рознай тэматыкі. На выстаўцы прадстаўлена каля двухсот цацак, створаных у перыяд 1930—1980-х гг. у рэспубліках Савецкага Саюза і ГДР.

Асноўнай формай ўпрыгажэння з'яўляецца шар. Старажытнагрэчаскі філосаф Платон казаў, што шар — найпрыгажэйшая з фігур, а паэт эпохі Адраджэння Дантэ Аліг'еры дадаў: самая дасканалая. Менавіта шар увавобіў традыцыйнае ўяўленне пра ёлачную цацку. Менавіта па гэтай форме на выстаўцы можна прасачыць змены гістарычных эпох, рэгіянальныя асаблівасці і адрозніць руку майстра ад машыны.

Усё хаваецца ў дробязях: тэхніка выканання, роспіс, матывы, нават таўшчыня шкла распаўсюджваліся нямаля. Гасці галерэі маюць магчымасць убачыць, як на працягу пяці дзесяцігоддзяў змянялася і дасканаласць выканання, і сам матэрыял. Ад цяжкага і грубага шкла, з якога зроблены «крамлёўскія цацкі», да пластыку, які распаўсюджаны цяпер.

Самыя істотныя падзеі савецкага перыяду былі адлюстраваныя якраз на цацках. Шары з савецкай сімволікай і выявамі правадыроў рэвалюцыі — напамін пра ўстаўленне савецкай улады. Цацкі ў форме спадарожнікаў, планет, касмічных ракет і аб'ектаў — развіццё касмічнай галіны і перамога СССР у саветніцтве з ЗША.

Цацкі перыяду Вялікай Айчыннай вайны, прадстаўленыя на выстаўцы «У крохкім шары мір чароўны», значна адрозніваюцца ад аздабленняў у іншыя гістарычныя перыяды. Замест звычайных лялек і шароў выкарыстоўваліся ўсе побытавыя рэчы, якія маглі ўпрыгожыць свята падчас вайны. Так, на ёлках можна было убачыць электрычныя лямпачкі, якія распісваліся ўласнарук, гірлянды з меднага дроту, фолы і калярэвай паперы.

Бліскучыя і святочныя цацкі дапаўняюцца пышнай ёлкай, абавязковымі фігурамі Дзеда Мароза і Снягуркі. Атмасфера свята, якое абяцае цуды, пануе ў сценах мастацкай галерэі.

Валянцін САЛОМА

Многія людзі не ўяўляюць сабе зімовую пару, пару свят і ўрачы-стасцей без тэматычнага кінасеансу, а праслаўты навагодні настрой шукаюць менавіта на фабрыцы мрояў. І іх лёгка зразумець! Ды чаго грэх хаваць — мы і самі належым да ліку апошніх! У рэшце рэшт марозным вечарам што можа быць лепшым за цёплы плед, кубачак гарбаты ў руцэ і ўтульнае калядна-навагоднее «сінемарыва»? Спецыяльна для аматараў бавіць канікулы перад экранам мы зрабілі падборку цікавых беларускіх фільмаў на адпаведную тэму: як для сямейнага прагляду, так і для дарослых.

«Страказіныя крылы» (1968, рэж. Кузьма Красніцкі)

Адкрывае падборку найбольш ранні ігравы навагодні фільм, які нам удалося знайсці ў калекцыі нацыянальнай кінастудыі. «Страказіныя крылы» — дзіцячая тэленавела, пастаўленая Кузьмой Красніцкім, які пазней праявіў сябе як дакументаліст, а славу займея на ніве анімацыі: чытачам могуць быць знаёмы яго

найлепшых беларускіх фільмаў. Увечваючы сабой залаты фонд айчыннага кіно, стужка «Дзікае паляванне караля Стаха» ў той жа час уваходзіць у залаты фонд кіно агульнасавецкага, займае і тут далёка не апошняе месца. Як ні круці, перад намі першы ў гісторыі савецкага кінематографа містычны трылер з усімі адпаведнымі прыкметамі. На экране разгортваецца дэтэктыўны сюжэт, у цэнтры якога рамантычны персанаж — чалавек розуму Андрэй Беларэцкі

«Шляхціц Завальня, альбо Беларусь у фантастычных апавяданнях» (1994, рэж. Віктар Тураў)

Яшчэ адна экранізацыя беларускай літаратурнай класікі — толькі на гэты раз твора (ці, праўдзівей, зборніка

вёскі жывуць два даўнія сябры — аматар рыбалкі і гора-палаўнічы Язэп (Яўген Лявончыў) ды майстар на ўсе рукі Сцяпан (Генадзь Аўсяннікаў). На Куццю ў вёску з намерам ажаніцца з прыгажуняй Любай (Алеся Леснікова), унучкай кемлівай бабкі Ганны (Валяціна Петрачкова), з войска на тры дні вяртаецца сын Сцяпана армейскі лейтэнант Анатоль (Аляксандр Паўлаў).

Уласна, тут усё і закручваецца! Родныя маладых пачынаюць у аўральным рэжыме рыхтавацца да вясковага вяселля. На шляху да шчаслівага (абавязкова) фіналу гледачу дэвядзецта разблытаць не адну сюжэтную перыпетыю, а таксама сустрэць мноства каларытных персанажаў, з кожным з якіх звязаны пэўныя лабаўныя казусы і анекдатычныя сітуацыі. Добрая і цёплая калядная гісторыя вельмі паллобілася беларускім тэлегледачам, стаўшы па-сапраўднаму народнай камедыяй (як ахрысцілі яе ў прэсе).

Адноічы пад Новы год...

мультфільмы «Непаседа» (1983), «Як дзед па дождж хадзіў» (1986), «Хлопчык і праменьчык» (1987), «Мая маці чараўніца» (1989). Варта адзначыць, тэма Новага года сапраўды амаль не распрацавана айчыннымі кінематографістамі, і «Страказіныя крылы» — вельмі ўдалае выключэнне.

Працавалі над кароткаметражнай стужкай сапраўдныя мэтры (няхай сабе на той момант яны і былі яшчэ маладымі аўтарамі з адным-двума радкамі ў партфоліа). Так, сцэнарыстам выступіў дзіцячы пісьменнік Юрый Якаўлеў (актыўна супрацоўнічаў з «Беларусьфільмам», аўтар сцэнарыяў «Пушчык едзе ў Прагу» (1965), «Мы з Вулканам» (1969), «Зімародак» (1972) і інш.), апэратарам — Алег Аўдзееў («Дзяўчынка шукае бацьку» (1959), «Крыніцы» (1964), «Воўчая зрыя» (1975)), а кампазітарам значыцца не хто-небудзь — будучы народны артыст СССР Яўген Глебаў («Я родам з дзяцінства» (1966), «Вянок санетаў» (1976), «Дзікае паляванне караля Стаха» (1979)). Дадайце сюды яшчэ адмысловае «анімацыйнае» бачанне рэжысёра — ну проста нятленны твор!

Хочаце верце, хочаце не — а відовішча надзвычай цікавае... Хлопчык Пеця па мянушцы Пека (Генадзь Лосеў) закаханы ў сваю аднакласніцу Алачку (Вольга Рабцава) — яна ж так прыгожа танцуе на каньках! Зрэшты, нягледзячы на ўсе яго старанні і нават выкланчаную ў прадаўшчыцы хрызантэму (Алачка любіць кветкі), дзяўчынка не жадае вадзіцца з такім абадранцам. Гэтая ва ўсіх адносінах мілая гісторыя аб першым каханні

(Барыс Плотнікаў), зборальнік фальклору, які захрасае ў палескай глушы ў канцы XIX стагоддзя ў гатычным замку.

Замак, па ўсіх канонах, поўны таямніц: тут вам і патаемныя праходы, і замураваныя пакоі, і галаснікі, праз якія па

начак даносяцца дзіўныя гукі, і, само сабой, прывід белай дамы, і нават карлік, які любіць гуляць па калідорах, пакуль усе спяць... Ды пераказваць сюжэт класічнай аповесці Уладзіміра Караткевіча (паводле яе і пастаўлены фільм) — справа марная. Зрэшты, камусьці, напэўна, будзе незразумела, якім бокам тут Новы год і зімовыя канікулы. Папершае, на наш сціплы погляд, больш «атмасферны» і чараўны за містыку вопыт не дорыць нішто: у рэшце рэшт Каляды і Новы год — гэта яшчэ і час чудаў, час чараўніцтва. Па-другое, героі і напраўду ў фінале карціны сустракаюць навагоддзе.

Асобныя з тых, хто даўнавата глядзеў кіно альбо чытаў кніжку, цяпер, магчыма, разгублена пачухаюць пагыліцу: «Здаецца, не было там такога! А калі і было, то, відавочна, на задворках сюжэту». Тлумачым: дзеянне кінакарціны, як ужо згадалася, пераносіцца ў канец XIX стагоддзя, а эпілог яе ўвогуле мае месца ў першы дзень стагоддзя наступнага, разам з тым літаратурны арыгінал апавядаў пра часы крыху ранейшыя — 1888 год. Аўтары сцэнарыя (яго напісалі сам Уладзімір Караткевіч і рэжысёр стужкі Валеры Рубінчык) зрабілі так наўмысна: гэткае завяршэнне павінна было падкрэсліць сыход былой эпохі, эпохі цемрашальства, а не навукі, эпохі пачуццяў, а не думак. Ну і, канешне ж, снег, калядныя абрады і атмасфера свята... Не сумнявайцеся, тут гэтага хапае!

твораў) у поўным сэнсе рамантычнага, выдадзенага ў сярэдзіне XIX стагоддзя. Ян Баршчэўскі, фактычна збіраючы той самы фальклор (наўпрост як героі папярэдняй карціны), здолеў стварыць сапраўдную энцыклапедыю, якая ўтрымлівае сам дух нашага краю і якая нароўні з некаторымі іншымі творами была ўдасцена гонару трымаць падмурак беларускай нацыянальнай ідэі. Відавочна, у кінакарціны 1994 года не атрымалася паўтарыць поспех сваёй першакрыніцы ці хаця б наблізіцца да яе велічы. Увогуле, стужка Віктара Турава прынята лічыць па меншай меры няўдалай экранізацыяй ды, мякка кажучы, не самым лепшым фільмам майстра.

Як бы там ні было, а «Шляхціц Завальня...» не пазбаўлены свайго адмысловага шарму, дакладна нельга адмовіць апошняй рабоце рэжысёра і ў майстэрстве. Больш за тое, карціна за кошт сваёй таямнічай (зноў жа) атмасферы дорыць цікавае ўражанні. Так, героі ў сцюжу замыкаюцца ў карчме і, каб пацешыць адзін аднаго, пачынаюць расказваць містычныя гісторыі, сведкамі або ўдзельнікамі якіх яны становіліся. Святло ачага, свечкі, поўны стол і мяцеліца за акном робяць сваю справу — навагодні настрой вам забяспечаны. Да таго ж Завальню іграе Уладзімір Гасцюжын, якому, заўважым, пасуе гэты вобраз.

«Свежына з салютам» (2001, рэж. Іван Паўлаў)

Незамыславатая, але не пазбаўленая абаяння пацешка на вясельны сюжэт, да стварэння якой прыклала руку мноства паважаных людзей — вось кароткае апісанне гэтай забавнай карціны, плоць ад плочі свайго часу. У адной беларускай

Раней стужку нярэдка трансліравалі ўзмку, напярэдадні свят, вось і мы, ствараючы падборку, не сталі арыгіналінічаць.

Мультыплікацыя

Не лішнім будзе разбавіць нашу падборку анімацыйнымі карцінамі. Да таго ж у айчынным анімацыі навагодня тэма нашатам больш распаўсюджана, чым у ігравым кіно. Бадай, нішто з беларускіх мультыплікатараў не зрабіў на гэтай ніве больш, чым чараўная Ірына Кадзюкова. Так, ужо з ранніх узораў яе рэжысёрскай творчасці вылучаецца дыптых «Калядныя апаведы» (1994), у якім Ірына Валяцінаўна зрабіла першую частку пад

назвай «Каляднае» (паводле верша Сашы Чорнага). Разам з пазнейшымі «Дзіўная вясера на Куццю» (1999) і «Прытча пра Раство» (2000) мультфільм утварае своеасабліваю «калядную» трылогію. Да месца будзе згадаць тут і некаторыя іншыя творы аўтаркі, падобныя па настроі («Дзяўчынку з запалкамі» (1996), «Легенду пра лэдзі Гадзіву» (2004) і, напрыклад, навулу пра Шапэна з цыкла «Казкі старога піяніна» (2014)).

Зрэшты, Ірына Кадзюкова не адзіная асвойвала навагодне-калядную тэму ў беларускай анімацыі. Пакідаючы за кадрам шматлікія творы, для якіх зіма і ўсё, што з ёй звязана, — толькі фон (напрыклад, «Не баюся цябе, мароз!» (1979), «Лагодны воўк» (2018) альбо «Ваўчышка» (2018), сканцэнтраваны выключна на тых карцінах, якія неспрэчна працуюць з тэмай зімовых свят. Тут не абыйсца без згадак аб «Зімоўі звяроў» (1999; не бытаць з аднайменным мультфільмам 1981 года!), «Чарадзейнай краме» (2006) і аб найноўшых стужках «Неяк раз пад Новы год» (2009), «Чарадзейная кніга» (2021), «Сон у зімовую ноч» (2022).

Мікіта ШЧАРБАКОЎ

Генадзь Лосеў у ролі Пеці.

(і першым жа расчараванні), якая разгортаецца ў дэкарацыйна пераднавагодніх канікул, завяршаецца сцэнай карагода (у ім галоўны героі топіць свае сумненні), што, трэба думаць, сімвалізуе няспыннасць жыцця. Някэпска для просценькай дзіцячай замалёўкі, праўда?

«Дзікае паляванне караля Стаха» (1979, рэж. Валеры Рубінчык)

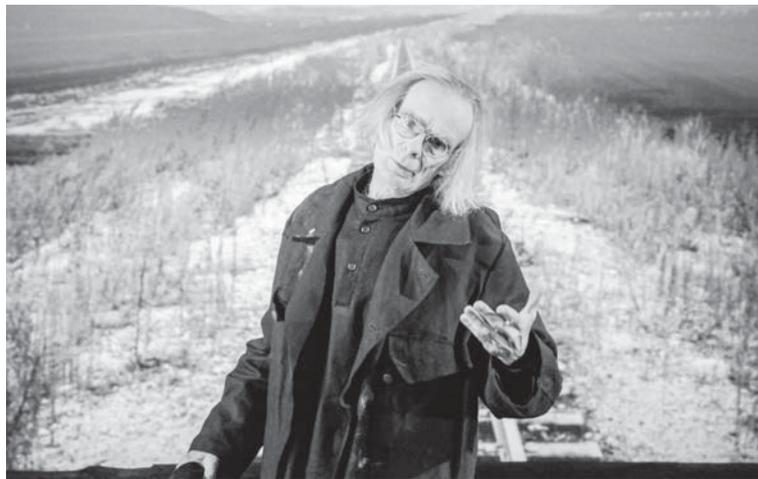
Здаецца, дадзена карціна ў прадстаўленнях патрэбы не мае. Без яе не абыходзіцца, бадай, ніводны спіс

На камернай сцэне Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа адбылася прэм'ера спектакля «Дзеці. Вёрсты» па матывах твораў «На дарозе жыцця» і «На ростанях» народнага паэта Беларусі Якуба Коласа. Пастаноўка прымеркавана да 140-годдзя з дня нараджэння Песняра. Увогуле, сам Якуб Колас яшчэ ў юнацтве вельмі захапіўся тэатрам, а падчас вучобы ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі спрычыніўся да пастановак, якія там ладзіліся.

Коласаўцы на працягу ўсёй сваёй гісторыі неаднойчы звярталіся да яго творчасці. Першы такі зварот адбыўся ў 1937 годзе. Гэта была драма «Вайна вайне». Апошні — у 2018-м: «Сымон-музыка» паводле аднайменнай паэмы.

Зала ў першы прэм'ерны вечары была поўнаасцю запоўнена, што сведчыць аб вялікай цікавасці да новага спектакля, ды і ўвогуле да таго літаратурнага матэрыялу, які абралі коласаўцы. Публіка змагла ўбачыць два акцёрскія склады, і пры нязменнасці рэжысёрскага малюнка, сцэнаграфічнага і пластычнага рашэння гэта былі вельмі непадобныя паказы, абумоўленыя індывідуальнасцямі выканаўцаў, іх розным дыяпазнам, тэмпераментам, прафесійным досведам.

Але спачатку пра мастацка-пастановачную групу. Над спектаклем працавала запрошаны рэжысёр Інэс Амамі. Жыве яна ў Маскве. Мае акцёрскую адукацыю — вучылася ў Расійскім інстытуце сцэнічных мастацтваў у Санкт-Пецярбургу. Зараз набывае рэжысёрскую адукацыю ў Вышэйшай школе сцэнічных мастацтваў Канстанціна Райкіна. Гэта яе першы вопыт супрацоўніцтва з дзяржаўным тэатрам.

Генадзь Гайдук — Станцыйны наглядчык.

Як знайсці свой шлях?

Да гэтага яна ажыццяўляла пастаноўкі толькі ў прыватных праектах. Сцэнограф спектакля — рэжысёр-пастаноўшчык коласаўскага тэатра Андрэй Жыгур. Над пластыкай працаваў артыст Беларускага тэатра «Лялька», ён жа харэограф Сяргей Таўкач. Ён ужо неаднойчы і даволі паспяхова супрацоўнічаў з коласаўскім тэатрам.

Гэсу стварыў малады расійскі драматург Арцём Казюханав (Масква). Яна напісана на аснове двух твораў, вельмі розных нават па жанры. Першы — «На дарозе жыцця» — драматычны абразок, другі —

вялікае эпічнае палатно, трылогія «На ростанях». Натуральна, немагчыма было ўціснуць яе ў адзін спектакль, таму з апошняга твора ўзяты толькі асобныя сюжэтныя лініі і героі — настаўнікі Лабановіч і Саханюк, падлоўчы Баранкевіч і яго сын Чэсь, дачкі пісара Ганна і Марыя. Творы непадобныя не толькі жанрава, але і стылёва. Калі «На дарозе жыцця» — твор абсалютна сімвалістычны, нахшталт купалаўскіх драматычных паэм ранняга перыяду, то «На ростанях» напісана ў рэалістычным кірунку. Мабыць, складана было і драматургу, і асабліва рэжысёру арганічна спалучыць іх у адно цэлае. Але аўтарам і стваральнікам спектакля гэта ўдалося.

Пастаноўка «Дзеці. Вёрсты» распавядае пра лёсы Станцыйнага наглядчыка і Кабеты, якія перасякаюцца на дарозе жыцця. Зацягнутыя ў кругаварот, у віхуру ўспамінаў, галоўныя героі аб'яднаны адным пытаннем: як жыць, куды рухацца? Сям'я, пачуццё абавязку, немагчымасць зразумець бліжняга, любоў і самалюбства... Паміць адкрывае напаўзабытыя старонкі жыцця адну за адной. Як малыя, недасведчаныя дзеці, блукаюць героі на сваіх ўспамінах, і здаецца, што гэта будзе доўжыцца да канца часоў. Ці змогуць яны нарэшце знайсці свой шлях, пераадолець прымхі і забабоны, здабыць страчанае, пакуль на стала занадта позна?

На першым паказе цэнтральную ролю Кабеты выконвала актрыса коласаўскага тэатра, вядучы майстар сцэны Святлана Жукоўская. Вобраз атрымаўся вельмі аб'ёмны. Тут прысутнічае і моцная ўнутраная напоўненасць, псіхалагізм, і іронія, сакавіты народны гумар (так уласцівае Коласу), і — бліжэй да фіналу — манументальнасць і трагічная ўзвышанасць. Менавіта апошнія якасці работы дазволілі актрысе адысці ад залішняга бытавізму і надаць спектаклю пэўную філасофскую абагульненасць. Увогуле, падаецца, што выканаўца разам

з рэжысёрам вельмі дакладна выбудавала ўсю дзейную партытуру ролі і сыграла яе як па нотах.

Вельмі дастойна выглядалі і іншыя цэнтральныя персанажы — Станцыйны наглядчык (Генадзь Гайдук) і Васіль, сын Кабеты (Антон Бараноўскі). Першы з іх набывае нейкія абагульненыя, тыпізаваныя рысы чалавека, які шмат ведае аб людзях і разумее ў жыцці такое, што цяжка нават выказаць у словах, ён — своеасаблівы дамарослы філосаф, назіральнік. Вельмі тэмпераментна, напоўнена, можна нават сказаць, апантана вядзе сваю ролю яго малады калега Антон Бараноўскі. Калі тшосці робіць, то напоўніцу. Цалкам аддаецца свайму каханню. Тут ён здольны вытрымаць здзекі, прыніжэнне, кухталі аднавіскаўцаў. Цалкам аддаецца вучобе альбо маляванню. Звяртаеш увагу на выдатную энергетыку артыста, які не шкадуе сябе на сцэне.

Калі кожны з гэтых выканаўцаў стварае адзін вобраз, што праходзіць праз увесь спектакль, то іншыя іграюць па дзве, а то і па тры ролі (калі ўлічыць эпизоды ці масоўку), прычым абсалютна непадобныя. У першым складзе гэта Цімур Жусупаў, які выходзіць то ў вобразе высакароднага, па-хрысціянску міласэрнага Святара, то выпівохі-настаўніка Саханюка, то пеўніка ў масоўцы, а таксама Міхаіл Асанаў (Круглы, Чэсь), Максім Ратомскі (Лабановіч, Баранкевіч), Ксенія Камінская (Марыя, Дзяўчына), Таццяна Рогат (Ганна, сястра Васіля і Саша, малодшая дачка пісара). Кожны здолеў знайсці цікавыя фарбы для сваіх вобразаў. У іх персанажаў ёсць цікавыя падрабязнасці, псіхалагічныя дэталі, дзякуючы якім перад намі паўстаюць жывыя, канкрэтныя людзі. Апрача таго, і ў гэтым заслуга як рэжысёра-пастаноўшчыка, так і выканаўцаў — у спектаклі створаны моцныя акцёрскія ансамблі.

У другім складзе ў ролі Кабеты мы пабачылі актрысу Раісу Грыбовіч. Яе вобраз больш бытавы, жыццёва пазнавальны. Гэта простая вясковае жанчына, якая зазнала шмат гора, прайшла праз мноства выпрабаванняў, якія ў нечым загартавалі яе характар. Актрыса імкнецца не паўтарыць ігру другой выканаўцы ролі, яна больш стрыманая ў праяўленні сваіх пачуццяў, эмоцый, робіць акцэнт на моцным вялявым характары Кабеты, які, магчыма, і стаў прычынай непаразумення і канфліктаў з сынам. Выканаўца быццам паступова рыхтуе сваю герайно да таго эмацыянальнага выбуху, той вялікай душэўнай драмы, вялікага мацярынскага гора, якое накрывае Кабету падчас сустрэчы з сынам, які насамрэч ад яе адмовіўся, назваў жабрачкай, шпурнуўшы ў твар некалькі манет. Быццам свет у яе вачах перакуліўся, згубіўся нейкі ўнутраны стрыжань, сэнс жыцця. Але пасля жадання скончыць жыццё самагубствам узнікае надзея знайсці згубленую дачку. Пачынаецца новая дарога, дакладней, яе пошук.

Прыкладна ў гэтым жа кірунку працуе і заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Георгій Лойка, які ў другім складзе выконвае ролю Наглядчыка. Да свайго вобраза ён ідзе хутчэй праз бытавую манеру выканання. Яго Дагледчык больш зямны, больш рэальны, чым у першым складзе.

Васіль у «прачытанні» Дзмітрыя Філімоненкава — рамантычны, узніслы юнак, эмацыянальна больш стрыманы, чым першы выканаўца, душэўна тонкі, ён хутчэй нагадвае паэта ці мастака. Асабліва добра ўдаецца артысту фінальны маналог яго героя.

Выдатна ўмеюць пераключацца з аднаго вобраза на другі Дзмітрый Каваленка (Святар, Саханюк, вельмі яркавыя яго жывёлы — сабака Баранкевіча, пеўнік), Уяген Бераснеў (Баранкевіч і выхадцы ў масоўцы), Раман Волат (Круглы, Чэсь), Уляна Ацясава (Марыя, Дзяўчына), Святлана Сухадолова (Саша, масоўка).

Варта адзначыць вынаходліваю сцэнаграфію Андрэя Жыгура, які выкарыстаў у спектаклі мультымедыійныя сродкі: вялікія экраны нібы павялічваюць рухі герояў, узбуджаюць іх на фоне беларускіх краявідаў. Гэты прыём моцна выстрэльевае ў фінале, калі мноства дзяцей, раскіданых лясам, жыццём па ўсім свеце, адусюль бягуць у абдымкі Маці-Беларусі.

Юрый ІВАНОЎСКІ
Фота Алеся ЗАМКОЎСКАТА

Антон Бараноўскі — Васіль, Ксенія Камінская — Марыя.

Святлана Жукоўская — Кабета.

Беларусы ў гісторыі Эфіопіі

Слова «Эфіопія» на беларускую мову перакладаецца як «чорны твар», бо значная частка яе насельніцтва — чарнаскурыя. У тых часы, пра якія пойдзе гаворка, аднак, часцей карысталіся неафіцыйнай назвай — Абісінія. Для Расіі яна тады была тэра інкогніта, тая хацела ўмацаваць у ёй свае пазіцыі. Англічане і немцы — таксама. Але найбольш настойлівымі з’яўляліся італьянцы. Царскі ўрад для наладжвання дыпламатычных адносін накіраваў да мясцовага правіцеля негуса Менеліка II сваіх пасланцоў. Сярод іх былі і два беларусы. Праўда, яны не адначасова пад’ехалі. Але пазнаёмліся менавіта ў Эфіопіі. Спачатку раскажу пра Мікалая Лявонцьева.

Мікалай Лявонцьеў.

Індыя «падказала» Абісінію

Нарадзіўся ён 30 мая 1862 года ў Навагрудку. Хоць можна сустрэць і меркаванні, што гэта адбылося на Украіне. Відаць, «вінаваты» яго бацька. Сцяпан Лявонцьеў быў вайсковец, шмат дзе служыў. Ды і дзед таксама пераезджаў з месца на месца. Гэта ў немалой ступені паўплывала на тое, што Лявонцьевы валодалі маёнткамі не толькі паблізу Навагрудка — мелі ўладанні і каля Курска, Херсона.

Мікалай пайшоў шляхам бацькі і скончыў Мікалаеўскае ваеннае вучылішча ў Пецярбургу. Лёс звязаў з лейб-гвардыя Гродзенскім гусарскім палком. Толькі, у 30 гадоў даслужыўшыся да штаб-ротмістра, зразумеў, армейская служба — не тое, да чаго ляжыць душа. Неўзабаве знайшоў асабліва блізкі сабе па духу — штабс-капітана Канстанціна Звягіна і ўрача-хірурга палка Давіда Глінскага.

Знаёмства з кнігай Афанасія Нікіціна «Ходжыя з тры моры» аб падарожжы ў 1466—1472 гады ў Персію, а потым у Індыю, дзе ён пражыў тры гады, і саміх падштурхнула ў далёкае падарожжа. Але не водным шляхам, як Нікіцін, а на конях. Вясной 1892 года пайшлі ў адстаўку. Шлях у Індыю і назад заняў не адзін год. Гэтая паездка атрымала немалы грамадскі рэзананс. Зацікавіўся ёю і ваенны міністр Пётр Ванноўскі.

Пётр Сымонавіч запрасіў Лявонцьева да сябе і прапанаваў яму ўзначаліць экспедыцыю ў Эфіопію. Разумеючы, што ў Афрыцы не менш экзатыкі, чым у Індыі, адразу згадзіўся. Не памяняў сваёй думкі і пасля таго, як даведаўся, што ваеннае ведамства не можа прафінасаваць паездку. Тэрмінова прадаў свае маёнткі, што перайшлі ў спадчыну, і па чаў шукаць аднадумцаў.

Ахвотных знайшлося нямала. Але яму трэба былі людзі, на якіх можна спадзявацца як на самога сябе. На жаль, адзін з іх Давід Глінскі з-за занятасці адмовіўся. Але пазней у Эфіопію ўсё ж наведаўся. Пасля вяртання выдаў у Гродне дзве свае кнігі: «Харар і яго обитатели» і «Из жизни русского санитарного поезда». Затое шмат дапамог у арганізацыі экспедыцыі вядомы рускі падарожнік, выпускнік Ваенна-медыцынскай акадэміі Аляксандр Елісеєў, які дагэтуль ён пабываў у Лівіі, Алжыры, Тунісе.

Шыфроўка — усюды шыфроўка

У дарогу адправіліся ў 1894 годзе. Шлях да горада Джыбуці, першага порта Афрыкі, заняў чатыры месяцы. Французы, якім ён належаў, да іх прыбыцця паставіліся гасцінна. Асабліва Леон Шэфнер, на мясцовым Кеп Шэфнэ. Называўся зямляком і паглумачыў, што «хрышчаны рускімі маразамі». Яго бацька, французскі ваенны марак, у 1855 годзе пад Севастопалем трапіў у палон. Леон гадаваўся ў Суздаль.

Будучы капітанам, ён на сваім судне перавозіў розныя грузы. Яго ведалі многія, таму ахвотна дапамагалі

падарожнікам. Праз нейкі тыдзень былі закуплены коні, авечкі, вярблоды, прадукты. Дапамог Леон і правадніка наняць. Аднак на трэці дзень, калі набліжаліся да бяскончых пяскоў Данакільскай пустыні, стала не па сабе.

Ноччу нейкі злымысць адчыніў агароджу з авечкамі. Шукаць іх не мела сэнсу. Несумненна, ужо сталі ахвярамі галодных шакалаў. Аптымальны варыянт — вяртацца назад, гарчуючыся канінай. Але здавацца не хацелася. Вырашылі шлях працягваць.

Стары, худы эфіоп, якога неўзабаве напаткалі, падазрэння не выклікаў. А дарэмна. Не паладзіўшы з правадніком, ён замахануў кіем, на які абспіраўся. Той перахаліў яго, і палка зламалася. Падбегшы, Мікалай Сцяпанавіч убачыў, што частка, якая ляжала непадальку, поляя. Адшукалі і другую. З яе вывалілася складзеная ў некалькі столка паперчына. Аказалася — зашыфраванае пасланне. З цяжкасцю прачытаўшы тэкст, даведлася, што нехта папярэджваў правіцеляў двух эфіопскіх плямёнаў асперагацца тых, хто ідзе да іх, і аказваць супраціўленне.

Ад перамоў да дыпламатычнай місіі

Нечаканасцей ставала і ў далейшым. Усцешвала, аднак, што плямёны, якіх сустракалі, ў асноўным ставіліся з даверам. Добрыя ж весткі распаўсюджаюцца нават хутчэй, чым благія. А Лявонцьеў аказваў хворым дапамогу. З галоднымі дзяліўся апошнім, хоць і самі не раскашавалі. Ды часам туземцы, напалоханыя набліжэннем невядомых, пакідалі сваё жыллё. А то і спрабавалі напаць. Аднак, калі прыбылі паслыны ад Менеліка II, даведлася, што не ўсё кепска. Негус чакае іх з неадраганнем.

Быў наладжаны ўрачысты прыём, арганізавана палыванне на слаю. Пасля святочнага стала Менелік II прагаварыў з Лявонцьевым сам-насам да раныці. Закраналі розныя аспекты двухбаковых узаемасувязей.

— Цяпер вы мой найлепшы сябар, — прызнаўся ён.

Пасля гэтага ў час абеднаў, розных сустрэч Мікалай Сцяпанавіч назменная садзілі поруч з правіцелем на вялізным крэсле з судоўнага кавалка чорнага дрэва. Падобнага гонару ўдастойваліся самыя прыбліжаныя да негуса людзі. Важныя рашэнні ён прымаў толькі пасля абмеркавання са сваім «найлепшым сябрам». З ім удакладніў і склад эфіопскай дыпламатычнай місіі для візіту ў Пецярбург.

Дыпламатычная місія адпраўлялася разам з экспедыцыяй. У Джыбуці да іх далучыўся Леон Шэфнер. У сталіцу Расіі прыбылі 17 ліпеня 1895 года. Дапамагчы

Эфіопіі зброяй ахвотна згадзіўся Ванноўскі. Пайшоў насустрач і герой Руска-турэцкай вайны 1877—1878 гадоў, ураджэнец вёскі Бурнеўка цяперашняга Круглянскага раёна, Іосіф Гурка.

Адзнака пакоры — камяні на шыі

У снежні 1895 года, калі Італія перайшла да актыўных дзеянняў, Мікалай Лявонцьеў зноў знаходзіўся ў Эфіопіі. За дапамогу ў дастаўцы зброі Менелік II ўзнагародзіў яго ордэнам Зоркі I ступені і прызначыў сваім ваенным кансультантам.

Эфіопскія баявыя часці, што складаліся з тысяч прадстаўнікоў розных плямёнаў, да возера Аік рухаліся пешшу, а негус і найбольш знатныя людзі — на аслах і мулах. Коней жа бералі для бою. Тут жа ішлі старыя, жанчыны, дзеці. Перад сабой яны гналі статкі авечак і вярблодаў з няхітрым пажыткам. Былі і туземцы, на шыях якіх на вяроўках віселі невялікія камяні. Так правіцелі вярочых плямёнаў выказвалі сваю пакору Менеліку II. Супраць агульнага ворага вырашылі змагацца разам.

Італьянцы ў перамозе не сумняваліся. Хоць эфіопскае войска колькаска было ажно ў пяць разоў большае, прайгрвала ва ўзбраенні. У асноўным былі састарэлыя ружжы — кнотавыя ці такія, што зарадкаліся са ствала. Ды і то ў меншай часткі пяхоты. Італьянцы ж карысталіся выдатнымі на той час магазіннымі вінтоўкамі. Тое ж тычылася і артылерыі. Малакалібернымі гарматамі без дастатковай колькасці зарадаў цяжка было супрацьстаяць сучасным нямецкім, якія былі на ўзбраенні ў італьянцаў.

Лавіна, што несла смерць

Ды ўжо ў час першага бою ў пачатку 1896 года каля населенага пункта Амбала Ангала эфіопы разграмілі авангард корпуса італьянцаў колькасцю ў 2500 чалавек. Тая ж бітва, якая адбылася 1 сакавіка 1896 года пад Адуа, пацвердзіла, што перамога невыпадкова.

У дзсяць гадзін раныці пад шквальным агнём праціўніка эфіопы пайшлі ў рукапашны бой. Яны нагадвалі разлазаныя льюў. На праціўніка рухалася магутная, агромністая лавіна. Дзікія

Мінула адна гадзіна бою. Следам за ёй — другая. Непрыкметна працягла трэцяя, потым чацвёртая... Першым паражэнне напаткала брыгаду генерала Альбертоні. Ён, цяжка паранены, здаўся ў палон. Затым перастала існаваць брыгада генерала Арысмендзі. Яшчэ праз некаторы час быў паранены ў лоб камандзір трэцяй брыгады генерал Добрамбрэд. Яго падраздзяленне распалася.

Бліжэй пад вечар у руках абаронцаў апынулася, па сутнасці, уся артылерыя праціўніка. Быда толькі, што не стала снарадаў. Выйсце падказала жонка негуса Таіта. Яна прапанавала шукаць на полі бою італьянскія снарады. Кожнаму, хто прынесіў такую каштоўную знаходку, выдаваць па талеры. Лявонцьеў гэтую ідэю падтрымаў. Прайшоў не так і шмат часу, як італьянская артылерыя «загаварыла» супраць сваіх. Праціўнік ужо амаль не аказваў супраціўлення. Мала хто з італьянцаў застаўся ў жывых.

Менелік II ні на хвіліну не пакідаў поле бою. Калі італьянцы былі разгромлены, ён звярнуўся да Мікалая Сцяпанавіча:

— Гэтая перамога — і ваша перамога.
— Гэта найперш перамога эфіопскага народа, — адказаў Лявонцьеў.
— Але без вашай дапамогі, без дапамогі Расіі яна была б немагчыма.

У словах негуса гучала праўда. Мікалай Сцяпанавіч нічога не адказаў. Ён толькі паглядзеў у той бок, дзе засталіся ляжаць кучы цел. Усё яшчэ гарэла і гарэла трава. З лёгкім ветрам прыносіўся саладкаваты пах.

— Дарагая цана нашай перамогі, — Менелік II нечакана правёў рукой па вачах.

Мікалаю Лявонцьеву і самому хацелася заплакаць. Ды перасліў сябе. Толькі, уздыхнуўшы, ціха прамовіў:

— Нічога не зробіш. Вайна...
Менелік II належным чынам ацаніў яго заслугі. Наш зямляк атрымаў адно з самых вышэйшых вайсковых званняў — дэджазмегі. Для Мікалая Сцяпанавіча спецыяльна ўвёлі званне графа Абісінскай імперыі. У пасведчанні, якое выдаў яму Менелік II, ён афіцыйна значыўся не як Лявонцьеў, а як граф Абай.

Рускі ўрад, у сваю чаргу, Менеліка II ўзнагародзіў ордэнам Святога Георгія.

Дзе ён, апошні прытулак

А вядомасць Мікалая Сцяпанавіча на радзіме яшчэ больш павялічылася пасля таго, як Юлій Ялец, які з ім быў у сяброўскіх адносинах, у 1898 годзе выдаў кнігу «Император Менелик и война его с Италией». По документам и походным дневникам Н. С. Леонтьева». Калі яна выйшла, галоўны герой ёе ўжо з’яўляўся генерал-губернатарам Экваторыяльнай вобласці Эфіопіі. Праз год з краінай, якая «зрабіла» яму біяграфію, развітаўся заўсёды.

У Руска-японскую вайну камандаваў разведкай аднаго з палкоў Кубанскага казацкага войска. Памёр 17 ліпеня 1910 года, праз пяць гадоў пасля ранаення ў Парыжы. На надмагільным помніку з’явіўся надпіс: «Лявонцьеў Мікалай Сцяпанавіч, падарожнік, генерал-губернатар Экваторыяльнай Афрыкі».

Яшчэ адзін цікавы факт. На працягу не аднаго дзясятка гадоў да падножка помніка тройчы на год ускладаліся кветкі. Яны з’яўляліся ў дзень нараджэння Лявонцьева, а таксама ў дзень яго смерці. А яшчэ ў дзень яго першага прыезду ў Эфіопію.

Гэта пахлапацілася сакратар Мікалая Сцяпанавіча эфіопка Тэсфэе Асфад. Яна перадала ўсе грошы нябожчыка ў далёкіх краінах кветкаў, што знаходзіліся непдалёку ад могілак. Папрасіла, каб сам ён, а пасля яго нашчадкі не забывалі аб гэтай просьбе. Праўда, можна працягнуць, што цела Лявонцьева было дастаўлена ў Пецярбург, дзе ён і знайшоў свой вечны спачыны.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Мікалай Лявонцьеў і яго зброяносец.

крыкі і пагрозы дапаўняліся рэдкімі стрэламі з ружжаў і гармат. Італьянцы ўзмацнілі агонь. Аднак ён не спыніў наступлення. Эфіопская лавіна то накатвалася, як магутная хваля, то адыходзіла назад, каб пасля зноў рухацца наперад. Калі ж вецер падзьмуў у бок праціўніка, эфіопы падпалілі сухую траву. Яна ўспыхнула, як порох, і на італьянцаў пайшла лавіна агню.

Эпіграмы

Анатоль ЗЭКАЎ
Венікам па пісьменніках

Сяброўскія эпіграмы пад навагоднюю ёлку

**Не ананімна, прынародна
Сваімі эпіграмамі
Вінішу ічыра з Новым годам
Ўсіх тых, хто тут названыя.
Вінішу, зрэшты, і тых таксама,
Хто не названы ў эпіграмах.**

Алесь БАДАК
У галаве шмат планаў месціцца.
Яны за ім — нібыта цень.
Сабраў аж на дванаццаць месяцаў
Для чытачоў па казцы ў дзень.

Міхась БАШЛАКОЎ
Ўсё, што напісана пяром, —
І меладычна, і лірычна.
Нясе яго «Начны паром»
Да пераправы паэтычнай.

Міхась БОЛСУН
Не мкнецца ён зусім да мора,
Не цягне ў горы важкі свой хатуль.
Мілей няма ракі Чачоры
І града Чачэрска, сам адкуль.

Аляксандр БЫКАЎ
Любога можа ўзняць на смех.
Няма ў яго сваіх, няма чужых.
Пароды ён піша на калег,
Нібыта ў Нарачы купае іх.

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ
Гэта ж колькі духу ў целе!
Там, дзе цяжка нават двум,
І на радыё, і на тэле
Цягне ўсё адзін Навум.

Віктар ГАРДЗЕЙ
Здраецца такое не заўсёды —
Амаль ніколі пры жыцці:
Ёсць вуліца Гардзея
Ў вёсцы роднай,
Якою можа ён прайсці.

Генадзь ГОВАР
Ён і мастак, ён і паэт.
Хапае страў заўжды з каптурам,
І тым пакінуў ужо след
У мастацтве і ў літаратуры.

Хведар ГУРЫНОВІЧ
На паляванні, на прыродзе,
Дзе ён між творцаў карыфей,
Такія рыфмы часам знойдзе,
Што лепей за любы трафей.

Сяргей ДАВІДОВІЧ
Міліцыянтам быў і дэпутатам,
І ўсюды з поспехам, аднак
Цяпер пра тое,
Мусіць, марна згадаваць,
Цяпер паэт ён і мастак.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК
Ўдвух вершы пішуць, каб у друк
Адаць іх не спазніцца, —
Дранько і разам з ім Майсюк,
Прыгледзіцца — адзін як быццам.

Казімір КАМЕЙША
У Налібокі ранкам росным
Імчыць-ляціць ён на натхненне,
Бо там, дзе «Восеньскія позы»,
Там і «Грыбное прыцяжэнне».

Уладзімір МАЗГО
Усё ў жыцці яго чын-чынам
І, як пачне сыходзіць толькі снег,
У Зэльве ладзіць «Сакавіны»
І запрашае на чарзе калег.

Мікола МАЛЯЎКА
Часам са сталічнай тлумнай гушчы
Ён з вясны да восені ўцякае
І, грыбы збіраючы у пушчы,
Заадно і вершы ў ёй збірае.

Алесь МАРЦІНОВІЧ
Сам Алесь на кнігі пладавіты
(Выпякае іх — бы ў бліннай),
І для іншых ён — адзіны крытык,
А парой — чытач адзіны.

Міхась СЛІВА
Быў Вішня гумарыстам адмысловым —
Ў ім кожнаму было заўжды не скурушам.
Калі ж з'явіўся Сліва ў Рагачове,
То верыцца, што з'явіцца і Груша.

Аксана СПРЫНЧАН
І дзед — паэт, і бацька, і сама —
Ото ж дынастыя паэтаў!
І, пэўна, ёй канца ўжо няма,
Бо піша і дачка Альжбэта.

Сяргей ТРАХІМЁНАК
Пад гітару песні шпарыць
Ён на вершы творцаў розных.

Пра адно праяік марыць:
Вось бы спець яшчэ і прозу!

Яўген ХВАЛЕЙ
Не трэба Хвалею яло.
Падлеткі даўно з інтарэсам
Чытаюць «Прынцэсу...» Хвалея,
Няхай «... з тусоўкі» прынцэса.

Мікола ЧАРНЯЎСКИ
Паэт дзіцячы з талентам ад Бога,
Урокадаўца школьнікам у вершах,
А больш за ўсё дашкольніка малаго
Займальнымі радкамі можа ўсцешыць.

Іван ЧАРОТА
Такая ўжо душа патрэба,
Ну што рабіць — душа такая:
Ён беларусам адкрывае сербаў,
А сербам беларусаў адкрывае.

Фота Кастэра Дробава.

зваротная сувязь

Завеі, студзень...

Канал «Культура» Беларускага радыё запрашае слухаць літаратурна-мастацкія і пазнавальныя праекты. З 1 студзеня пачаўся новы вясчальны сезон, у раскладзе адбыліся некаторыя змены.

Праект «Адным штрыхом» з вершамі беларускіх аўтараў цяпер выходзіць у 07.20, 13.25 і 18.10. У 8.45 і 18.45 у праграме «Радыесерыял» гучыць дэтэктыў Агаты Крысці «Трэцяя дзяўчына».

Праграма «Літаратурная анталогія» ў 14.15, 22.30 і 04.00 прапануе старонкі рамана Івана Мележа «Завеі, снежань». У «Радыебібліятэцы» ў 11.00, 20.30 і 01.30 слухайце твор Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, альбо Беларусь у фантастычных апавяданнях». У 20.30 у суботу выходзіць перадача «Літаратурныя гісторыі», дзе 7 студзеня прагучыць раздзел «Каляды» з паэмы Якуба Коласа «Новая зямля».

Для аматараў паэзіі ў перадачы «Прачутым радком» у суботу і нядзелю ў 12.05 і 18.50 прагучаць вершы пра зіму беларускіх паэтаў.

Змест перадачы «Радыеаўдэа плюс» (пачатак эфіру ў 21.30) у суботу складзе радыеспектакль «Ноч перад Раством» па матывах аднайменнай аповесці Мікалая Гогаля, у нядзелю — радыеверсія мана-спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы «Шляхціц Завальня» паводле кнігі Яна Баршчэўскага «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях».

Юным прыхільнікам мастацкага вясчання канал «Культура» прапануе з панядзелка да пятніцы чытанні ў межах праекта «Дасціпныя. Нястомныя. Кемлівыя». У суботу ў перадачы «Дзіцячы радыеаўдэа» выйдучь пастаноўка «Навагодняя фантазія, альбо Новыя прыгоды казачных герояў», а таксама «Снегавая казка» паводле Генадзя Кляўко.

Мінскае гарадское аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі запрашае:

10 студзеня — у публічную бібліятэку № 7 (Пляханавя, 97/4) на Паэтычны чытанні з удзелам групы паэтаў. Пачатак у 16.00.

12 студзеня — у Школу юнага паэта пры МГА СПБ (Фрунзэ, 5-309). Пачатак у 16.00.

У нядзелю гэты праект прапануе радыеспектакль «Прыгажуня, якая спіць» па творы Шарля Перо. Штовечар у 21.00 для маленіх гучыць «Вячэрняя казка».

Публіцыстычны суботні праект «Кнігарня» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, навінкамі беларускіх выдавецтваў і зместам свежага нумара штотыднёвіка «ЛіМ».

У нядзелю радыеверсія тэлеперадачы «Суразмоўцы» пісьменніка, публіцыста Навума Гальпяровіча прапануе сустрэчу з пісьменнікам Міледзіем Кукуцем. Новы праект гэтага аўтара «Літаратура на радыё» прагучыць у чацвер у 08.15 і 13.30.

У праграме магчымы змены. Расклад перадач канала «Культура» даступны на сайце www.radiokultura.by і ў сацыяльных сетках.

9 студзеня 75-годдзе адзначае Леанід Нікольскі (1948), беларускі оперны спявак, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

9 студзеня — 80 гадоў з дня нараджэння Галіны Каральковай (па мужу Трушко) (1943—2001), беларускай актрысы, заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь.

10 студзеня — 90-гадовы юбілей адзначае Яўген Сямёнаў (1933), беларускі мастак.

10 студзеня — 70-годдзе святкуе Сяргей Казак (1953), беларускі жывапісец.

13 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Валерыя Рабчонка (1953—2007), беларускага мастака манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, жывапісца, графіка.

14 студзеня — 70-годдзе адзначае Віктар Лук'яненка (1953), беларускі жывапісец, мастак манументальна-дэкаратыўнага роспісу.

14 студзеня 70-гадовы юбілей святкуе Надзея Мікуліч (1953), беларуская эстрадная спявачка, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь.

14 студзеня 75-годдзе адзначае Навум Гальпяровіч (1948), беларускі паэт, публіцыст, радыежурналіст, заслужаны дзеяч культуры Рэспублікі Беларусь.

Календар падрыхтаваны БДАМЛМ

Выходзіць з 1932 года

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная
калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзмітр Барсук
Віктар Гардзея

Уладзімір Гіламедаў
Вольга Далзімава
Жана Запарыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Владзімір Нікіфарав
Мікалай Чарнін
Іван Чарота
Іван Шэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by
Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захаравя, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
адказны сакратар — 377-99-73
аддзел крытыкі і бібліяграфіі;
прозы і паэзіі; мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень
у пятніцу.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для наставнікаў;
63852 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавечкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друк
05.01.2023 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 857

Друканне Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1. Індэксы 220013
Заказ — 46
D 1 234 5 6 7 8 9 10 11 12
M 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рупакі прымаюцца толькі ў электронным
выглядзе (праграма Microsoft Word),
не вяртаюцца і не рэагуюць.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць
з меркаваннямі аўтара публікацыі.
Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія
прыводзяцца ў публікацыі, у адпаведнасць
з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

ISSN 0024-4686

